

N. A. Sokolov

Vyšetřující soudce pro zvlášť důležité případy
při Omském krajském soudě

ZAVRAŽDĚNÍ CARSKÉ RODINY

DOKUMENTY A VYŠETŘOVÁNÍ

PRAHA 2016

Nikolaj Alexejevič SOKOLOV

ZAVRAŽDĚNÍ CARSKÉ RODINY

**DOKUMENTY A VYŠETŘOVÁNÍ
S DOSLOVEM NAKLADATELE**

Praha 2016

Reprint původního vydání z roku 1926

N. A. SOKOLOV

ZAVRAŽDĚNÍ CARSKÉ RODINY

Jako svou 58. publikaci (1. elektronickou) vydal

Leonid Křížek,

nakladatelství Elka Press, Praha 2016.

Reprint vydání z roku 1926.

Jazyková redakce Jana Johnová.

Sazba Zdeněk Rampas.

Czech edition copyright © Elka Press 2016.

ISBN 978-80-87057-28-5

N. A. SOKOLOV

*VYŠETŘUJÍCÍ SOUDCE PRO ZVLÁŠTĚ ZÁVAŽNÉ PŘÍPADY
PŘI OMSKÉM KRAJSKÉM SOUDU*

ZAVRAŽDĚNÍ CARSKÉ RODINY

DOKUMENTY A VYŠETŘOVÁNÍ

Praha 1926

Veškerá autorská práva pro ČSR vyhrazena

Bylo mně osudem určeno vyšetřovati případ úkladné vraždy cara Mikuláše II. a jeho rodiny.

V mezích práva snažil jsem se učiniti vše, co bylo možné, abych se dopátral pravdy a uchoval ji budoucím pokolením.

Nepomyslíl jsem si, že já sám budu nucen mluvit o ní, doufal jsem, že ji vyřkne svým nejvyšším rozsudkem ruská národní vláda. Nevělná skutečnost ale neslibuje příznivých k tomu podmínek v blízké budoucnosti, a nemilosrdný čas klade na vše svou pečeť zapomenutí.

Já nikterak si nedělám nároků, že znám všechna fakta a tím i všechnu pravdu. Ale až dosud znám ji lépe, než kdokoliv jiný.

Smutné stránky o utrpení carově mluví o utrpení celého Ruska. Rozhodl jsem se porušit slib mlčení, k němuž jsem svým povoláním vázán, a převzal jsem veškerou tíhu zodpovědnosti z toho plynoucí, jsa si vědom toho, že sloužím-li zákonům, sloužím i svému národu.

Vím, že během tohoto vyšetřování na mnohé otázky nenajde zpytavý lidský rozum odpovědi; ono mu-

silo býti obmezeno, protože hlavním jeho předmětem byla jen – vražda.

Než ten, jenž zločinem utrpěl, byl po mnohá léta představitelem nejvyšší státní moci jednoho z nej-mocnějších národů.

Jako každý fakt, udál se i tento zločin v prostoru a čase a zejména pod vlivem velikého boje národa za svůj osud.

Oba tyto momenty – osobnost oběti a reálná skutečnost, v níž se odehrál tento zločin – dodávají mu zvláštní tvářnosti: jevu historického.

„Jedním z charakteristických znaků velikého národa jest schopnost znovu se po pádu vzchopiti, byť by bylo jeho ponížení sebe těžší. Udeří hodina, kdy sebere svoje rozptýlené mravní síly a vtělí je v jednoho velikého člověka nebo v několik velikých lidí, kteří jej pak vyvedou na dočasně opuštěnou přímou historickou cestu.“¹

Žádný historický proces není myslitelný bez odhalení bližší minulosti. V této naší minulosti jest těžký zločin: zavraždění cara a jeho rodiny.

1 Vyňato z řeči profesora V. O. Ključevského na slavnostním zasedání Moskevského Vyššího semináře pro kněžstvo 26. září 1892.

Mám za to, že pravdivým vyprávěním posloužím svému národu.

Proto pamětliv slov velikého ruského historika, snažil jsem se, třebas časem moje osobní vzpomínky na vše to, co jsem prožil, poněkud vybledly, vyložit fakta, jichž podkladem jest výhradně přísné a ne-stranné soudní vyšetřování.

Nutno nejprve věděti, kterak se vyšetřovalo.

Fontainebleau 1921–1924.

AUTOR

Nikolaj Alexejevič Sokolov

narodil se r. 1882 v Mokšaně v Penzenské gubernii. Studoval v Penze na gymnasiu, poté vystudoval práva na Charkovské universitě. Jako soudce působil většinou ve své rodné penzenské gubernii. Sokolov, jsa svým původem blízký prostému lidu, žil v jemu známém vesnickém prostředí, jehož psychologii velmi dobře chápal, neboť ji dlouho studoval v boji proti zločinům mužického světa – zločinům časem bohatým komickými scénami, časem hraničícím s temnými, těžkými a krvavými dramaty. Svou prací a svým nadáním získal si Sokolov pověst vynikajícího vyšetřujícího soudce nejen v soudních kruzích, ale i mezi prostým lidem, který ho znal a miloval.

Revoluce ho zastihla již co vyšetřujícího soudce pro důležitější případy. Po bolševickém převratu Sokolov se převlékl za mužika, odešel z Penzy a splynul s mužickým prostředím. V něm by snad žil dlouho, kdyby ho nebyla volala povinnost do Sibiře, osvobozené od bolševického jha. Přišel tam pěšky. Byl ihned jmenován vyšetřujícím soudcem pro

zvlášt' závažné případy při Omském krajském soudu. Brzy byl pověřen vyšetřovati případ úkladné vraždy carské rodiny. Tomuto případu oddal se celou svou duší. Jeho úkol, již sám o sobě složitý a těžký, byl ještě ztížen občanskou válkou. Sokolov byl neúnavný. Úporně vykopával u dolu v obvodu „Čtyř bratří“ jeho strašlivé tajemství, až do poslední chvíle, kdy rudí rozvědčíci už téměř docházeli k samému dolu. Potom mu nastala dlouhá nebezpečná cesta celou Sibiří, aby zachránil materiál získaný vyšetřováním. Po smrti admirála Kolčaka se po dlouhých obtížích dostal do Evropy.

Zde dokončoval neúnavně svoji práci v těžké nemoci. Zemřel náhle srdeční mrtvicí 23. listopadu 1924 v městečku Salbrie ve Francii, kde byl též pochován. Na jeho skromném hrobě vztyčili mu přátelé prostý kříž s nápisem: „Pravda Tvoje – Pravda na věky“.

ORGANIZACE VYŠETŘOVÁNÍ

25. července 1918 Jekatěrinburg, kde byla vězněna carská rodina, byl dobyt sibiřskou armádou a Čechy.²

30. července téhož roku začalo soudní vyšetřování. Byl jím pověřen vyšetřující soudce pro závažnější případy Jekatěrinburgského krajského soudu Nametkin obvyklým zákonným pořádkem: podle nařízení státního návladního ze dne 30. července 1918, čj. 131.³

7. srpna 1918 Jekatěrinburgský krajský soud na gremiální poradě rozhodl, aby byl Nametkin zproš-

2 Jekatěrinburgu dobyl 3. pluk a části 2. pluku československých legií a dvě sotně kozáků. Sibiřská armáda (ruská) tenkrát ještě neexistovala. Pozn. překl.

3 V Rusku byly tři kategorie vyšetřujících soudců, rozdělené podle závažnosti vyšetřovaných případů: 1. okresní vyšetřující soudce, 2. vyšetřující soudce pro závažnější případy, a 3. vyšetřující soudce pro zvlášť závažné případy. Tato závažnost byla stanovena státním návladnictvím, a vyšetřující soudce pro závažnější případy zahajoval vyšetřování z nařízení státního návladního, vyšetřující soudce pro zvlášť závažné případy – z nařízení státního návladního nebo prokurátora soudní tabule (asi náš vrchní zemský soud – pozn. překl.) nebo ministra spravedlnosti jakožto generálního prokurátora.

těm další práce v tomto případě a přenesl ji na soudce Sergejeva.

Tato změna byla způsobena jednak chováním Nametkina samého, jednak tehdejšími poměry.

Na základě fakt, ukazujících na úkladnou vraždu ne-li celé carské rodiny, tedy aspoň cara samého, vojenské úřady, které tehdy v prvních dnech po dobytí Jekatěrinburgu jediné udržovaly pořádek, byly vlastně první, které nařídily Nametkinovi, jakožto vyšetřujícímu soudci pro závažnější případy, aby ihned začal vyšetřovati.

Opíraje se o suchou literu zákona, prohlásil Nametkin vojenským úřadům, že nemá práva zahajovati vyšetřování, dokud neobdrží nařízení státního návladního; ten však v prvních dnech po osvobození Jekatěrinburgu tu nebyl.

Jednání Nametkinovo vzbudilo velké rozhorlení. V jeho poctivost a neobmezenou úctu k zákonům nevěřili. Jedni obviňovali ho ze zbabělosti před bolševiky, kteří stále ještě ohrožovali Jekatěrinburg, druzí šli ve svém podezřívání dokonce ještě dále.

Jediným východiskem z nastalé situace by bylo bývalo odevzdání celého případu vyšetřujícímu

soudci pro zvlášť závažné případy, v jehož pravomoc patřil i Jekatěrinburg; ale Kazaň, kde žil takový soudce, byla od Jekatěrinburgu odtržena bolševiky.

Na návrh prokurátora odevzdal soud tento tak vážný případ soudci Sergejevovi, což v některých případech bylo dovoleno zvláštním zákonem.

V prvních měsících, kdy Sergejev pracoval, veškeré území Ruska od Volhy až k oceánu, osvobozené od bolševického jha, představovalo konglomerát vlád, jež ještě nebyly sloučeny. Toto sloučení nastalo 23. září 1918 v Ufě, kde pro celé toto území ustavila se jediná vláda ve formě direktoria, složeného z pěti osob.

18. října 1918 nejvyšší moc soustředil ve svých rukou vrchní vladař admirál Kolčak.

17. ledna 1919 dal admirál Kolčak generálu Dite-richsovi, bývalému vrchnímu veliteli fronty, nařízení (čj. 36), aby mu byly předloženy všechny nalezené věci carské rodiny i všechny vyšetřovací spisy.

Nařízením ze dne 25. ledna 1919 soudce Sergejev na základě rozkazu vrchního vladaře, rozkazu, nahrazujícího za tehdejších okolností zvláštní zákon,

vydal Diterichs prvopisy vyšetřovacího řízení a všechny věci doličné.

Spisy a věci doličné byly předány v přísně právním pořádku v přítomnosti soudního prokurátora V. F. Jordanského.

V prvních dnech únorových předložil generál Diterichs všechn materiál v Omsku vrchnímu vladaři.

Vyšším úřadům zdálo se nebezpečným ponechatí případ v projednávání mezi ostatními jekatěrinburskými případy, už jen ze strategických důvodů. Bylo zřejmo, že je potřeba určitých opatření, aby historické dokumenty byly zachovány.

Kromě toho další úkoly a důležitost práce nutily, aby případ neprojednával jen obyčejný soudce. Ukázalo se, že je třeba vyslechnouti velmi mnoho osob, které byly roztroušeny po celé Sibiři, ba i dále, a soudce se nemohl vzdalovati od svého soudu.

Na konec sám fakt, že případ byl odevzdán jen Sergejevu, což bylo do jisté míry pouze kompromisem, odporoval základnímu zákonu, jenž ukládal takové soudní řízení jen zvláštnímu sboru speciálních vyšetřujících soudců.

5. února povolal mne k sobě admirál. Před tím jmenoval mne vyšetřujícím soudcem pro zvlášť závažné případy při Omském krajském soudě. Nařídil mi, abych se obeznámil s materiálem řízení a předložil mu svoje návrhy o dalším pořádku vyšetřování.

6. února navrhl jsem a odůvodnil admirálovi tento pořádek:

1. Vyšetřování budiž vedeno na zákonném podkladě, jak se to provádělo až dosud: podle zákona o trestním řízení.

2. K tomu bud'tež povolání v dostatečném množství vyšetřující soudcové, neboť případ jest nad fysické síly jediné osoby.

3. V čelo vyšetřování budiž postavena nikoliv kolegiální moc, nýbrž jediná samostatná osoba. Představoval jsem si ji v osobě senátora, zkušeného v řízení vyšetřování.

Ale holá skutečnost byla k nám krutou. Do daleké Sibíře nepřišli takoví senátoři. Nebylo tu ani obyčejných vyšetřujících úředníků, ježto Sibiř téměř neznala ústavu vyšetřujících soudců. Jiní báli se upoutat svůj osud k tak nebezpečné věci.

Při druhé poradě téhož dne 6. února admirál mně řekl, že se rozhodl zachovati obvyklý pořádek vyšetřování a toto svěřiti mně.

7. února obdržel jsem nařízení ministra spravedlnosti o převzetí vyšetřovacího řízení a téhož dne přijal jsem od generála Diterichse všechny vyšetřovací spisy a věci doličné.

3. března, před mým odjezdem na frontu, admirál uznal za nutno zabezpečiti svobodu mého jednání zvláštním výnosem. Vzal osobně na sebe morální odpovědnost za případ a poukazoval v tomto výnose, že vyšetřování, které mi bylo nařízeno zákonným pořádkem, vzniklo z jeho vůle. Zájem o celý případ projevoval až do konce.

Po jeho smrti přijel jsem do Evropy, kde moje práce spočívala ve výslechu ještě některých svědků.

Naznačil jsem v hlavních rysech základ, na němž bylo vybudováno soudní vyšetřování, máje na zřeteli mylnou, ve veřejnosti zakořeněnou představu o této stránce případu a speciálně o tom, jakou roli měl v něm generál Diterichs.

Bohužel, ani on sám nesetřval na výši historické nestrannosti a ve své knize prohlásil se za hlavního „vůdce“ vyšetřování.⁴

Nebylo tomu tak. Generál Diterichs, který ve vojenských kruzích požíval vysoké úcty a autority, oceňoval práci vyšetřujícího soudce více než kdokoli jiný. Jemu více, než komukoli jinému je povinná díkem pravda. Ale pravdu tu nehledaly vojenské úřady, nýbrž soudcové, jež k tomu vedla vůle vrchního vladaře. A ovšem, generál Diterichs práci vyšetřujícího soudce nikdy neřídil, ani řídit nemohl, už z té prosté příčiny, ježto práce vyšetřujícího soudce, jak ji správně definoval sám velký Dostojevskij, jest svobodné umění.

Obrázek č. 1 ukazuje fotografii originálu plné moci, jež byla udělena vyšetřujícímu soudci vrchním vladařem.

Podávám dále výsledky svého vyšetřování. Jeho podkladem je zákon, svědomí soudcovo a požadavky, jež mu klade nauka o právech.“

4 M. K. Diterichs: *Zavraždění carské rodiny a členů rodu Romanova na Urale*, díl I., str. 14. – Société Anonyme de Presse, de Publicité et d'Éditions, Paris, 1924.

HLAVA PRVNÍ

Hlavní stan ve dnech převratových. – Zatčení cara. – Carské Selo ve dnech převratových. – Zatčení carevny.

§ 1

Když vypuklo únorové vzbouření, byla carská rodina rozdělena: car byl v Mohylevě, kde se nalézal Hlavní stan, carevna s dětmi – v Carském Sele.

Srovnáváme-li údaje svědků: generála Dubenského⁵, jenž v té době byl s carem, a generála Lukomského⁶, který zastával tenkrát úřad generálního ubytovatele při Nejvyšším velitelství a uveřejnil své dokumenty a vzpomínky⁷, lze konstatovati tato fakta:

8. března odjel car z Carského Sela do Hlavního stanu, kamž přijel dne 9. března.

10. března byl doručen Hlavnímu stanu první telegram ministra vojenství Běljajeva, hlásící, že v továrnách petrohradských byla vyhlášena stávka a že

5 Svědek D. N. Dubenskij byl mnou vyslýchán 28. a 29. prosince 1920 v Paříži.

6 Svědek A. S. Lukomskij byl mnou vyslýchán 3. července 1922 v Paříži.

7 Archiv Ruské revoluce, díl II. a III., „Slovo“, Berlín 1922.

mezi dělnictvem následkem nouze o potraviny začínají nepokoje.

Téhož dne Běljajev poslal druhý telegram, že dělnické hnutí přeneslo se do ulice a že se kvapně šíří.

Oba telegramy poslal s podotknutím, že nebezpečí nehrozí a že nepokoje budou v zárodku potlačeny.

11. března Běljajev s náčelníkem petrohradského vojenského okruhu generálem Chabalovem hlásili telegraficky, že některé vojenské oddíly odepřely použít zbraně proti dělnictvu, k němuž přidružuje se i dav.

Běljajev přitom stále ujišťoval, že k potlačení nepokojů bylo použito všech prostředků. Chabalov však prosil, aby byly do města odveleny rezervní oddíly vzhledem k nespolehlivosti petrohradské posádky.

11. března došel první telegram předsedy Státní dumy Rodzjanka. Oznamoval, že vojáci zatýkají důstojníky, přidávají se k dělnictvu a davům a že je nutno, aby byly do Petrohradu poslány spolehlivé oddíly.

Večer téhož dne a ráno 12. března přišly od Rodz-

janka na adresu carovu ještě dva telegramy. V nich bylo zdůrazněno, že jedinou možností obnoviti pořádek je Nejvyšší nařízení o zodpovědnosti ministrů před Státní dumou, propuštění všech ministrů a utvoření nového kabinetu osobou, jež by požívala všeobecné důvěry.

12. března kolem 12. hodiny volal generála Alexejeva přímým spojením velkoknížete Michail Alexandrovič. Potvrzoval zprávy oznámené Rodzjankem, hájil nutnost jím navržených opatření a jmenoval přímo Rodzjanka a knížete Lvova jako lidi, jimž by mělo býti svěřeno sestavení kabinetu.

Téhož dne o něco později přišel telegram od předsedy ministerské rady knížete Golicyna. Byl analogický s náměty Rodzjanka a velkoknížete. Byla v něm též zmínka, že prodlévání ministra vnitra Protopopova ve vládě vyvolává všeobecnou nespokojenost.

Pod vlivem telegramů Běljajeva, Chabalova a Rodzjanka telegrafoval z rozkazu carova generál Alexejev 12. března vrchním velitelům severní a západní fronty, aby připravili některé vojenské části

k odeslání do Petrohradu. Generálu Ivanovovi byl dán rozkaz, aby řídil potlačení vzpoury.

Velkoknížeti Michailu Alexandroviči car odpověděl prostřednictvím generála Alexejeva, že mu děkuje za radu, ale že sám ví, co má dělat.

Poté mluvil car telefonicky, asi hodinu, s carevnou, načež odevzdal generálu Lukomskému vlastnoručně napsaný telegram pro knížete Golicyna.

Car v něm poukazoval, že za daných poměrů není nutno prováděti změny v ministerské radě, a žádal, aby bylo revoluční hnutí a vzbouření vojska potlačeno.

Generál Lukomskij odebral se s tímto telegramem ke generálu Alexejevovi. Tento se snažil přiměti cara k ústupkům, o nichž se zmiňoval Rodzjanko, velkokníže Michail a kníže Golicyn. Jeho pokus neměl úspěchu a telegram Golicynovi byl odeslán.

Svědék Lukomskij přiznává u výslechu, že ve dnech 10. a 11. března v Hlavním Stanu vůbec nepřikládali nějakého hlubšího významu petrohradským událostem.

Svědék Dubenskij, jenž tou dobou se stýkal stále

s carem, vypovídá: „Byl klidný a vůbec neprojevoval ani stopy vzrušení.“

Nadešel teprve 12. března. Ale jak možno seznati z výpovědi svědka plukovníka Engelhardta⁸, prvního předsedy revolučního štábu Státní dumy, vzbouření v Petrohradě 12. března vzalo na sebe již organizovanou tvářnost; toho dne mezi 3. a 5. hodinou ustavil se „komitét Státní dumy“, a objevila se již „Vojenská Komise“ tohoto Komitétu, jejímž předsedou v prvních dnech byl právě plukovník Engelhardt.

Časně z rána 13. března odejel car do Carského Sela, směřuje po linii Mohylev – Orša – Smolensk – Lichoslavl – Bologoje – Tosna. Vpředu jel jeho dvorní průvod; za ním v hodinovém intervalu – vlak carův. Cestou ve vlaku dvorního průvodu již zvěděli, že v Petrohradě ustavila se revoluční vláda a že jí byl vydán rozkaz odeslat carův vlak nikoli do Carského Sela, nýbrž do Petrohradu. Byla o tom dána zpráva do carova vlaku, a odtamtud následoval rozkaz jeti stále do Carského Sela. Ale důležité

8 Svědek B. A. Engelhardt byl mnou vyslýchán 12. dubna 1921 v Paříži.

křižovatky Ljubaň a Tosna byly již obsazeny revolučními vojsky. Car se rozhodl jet do Pskova.

Tam se 15. března zřekl car trůnu.

Pozdě večer 16. března vrátil se do Mohyleva, kamž příštího dne přijela carevna–matka Marie Fjodorovna.

Car se rozloučil s důstojníky svého štábu. Večer 20. března sám sestavil svolání k ruské armádě a datoval je 21. březnem.

Jak známo, zakázala revoluční vláda jeho rozšíření.

Vzhledem k dalšímu svému vyšetřování uvádím jeho doslovný obsah:

„Naposled obracím se k Vám, moji vřele milovaní vojáci. Po tom, když jsem se rozhodl zřeknouti se za sebe a za svého syna ruského trůnu, řízení státu předáno bylo Prozatímní vládě na popud Státní dumy. Nechť jí Bůh pomůže vésti Rusko po cestě slávy a blahobytu. Nechť pomůže Bůh i vám, stateční vojáci, obhájeti naši Vlast před zlým nepřítelem. Po dva a půl roku snášeli jste bez ustání těžkou válečnou službu, mnoho krve jste prolili, mnoho útrap podstoupili, ale již se blíží hodina, kdy Rusko, spojené

se svými statečnými spojenci jediným společným přáním vítězství, zdolá poslední nápor nepřátel. Tato nebývalá válka musí býti dovedena do úplného vítězství. Kdo nyní myslí na mír a kdo si ho přeje – toť zrádce Vlasti. Víím, že každý čestný voják tak smýšlí. Konejte tedy svoji povinnost, hajte statečnou naši Vlast, podrobte se Prozatímní vládě, dbejte rozkazův svých velitelů. Pamatujte, že jakékoliv neuposlechnutí ve službě poslouží jen nepříteli. Pevně věřím, že ještě nepohasla ve vašich srdcích bezměrná láska k naší veliké Vlasti. Necht' požehná vám Hospodin a necht' vede vás k vítězství svatý velkomučedník a vítěz Jiří.“

V těchto posledních dnech pobytu carova v Hlavním stanu vyjednával generál Alexejev, jak vypovídá svědek Dubenskij, s Prozatímní vládou o volný odjezd jeho do Carského Sela, nezávislý tam pobyt a svobodný odjezd do ciziny přes Murmansk.

Svědek Lukomskij vypověděl u výslechu, že Prozatímní vláda se skutečně zaručila za svobodu carovu a volný jeho odjezd s rodinou do ciziny.

12. března přijeli do Mohyleva členové Státní dumy Bublikov, Veršinín, Gribunín a Kalínín.

V Hlavním stanu je očekávali a mělo se za to, že jsou odveleni Prozatímní vládou, aby „doprovázeli“ cara do Carského Sela. Když ale car usedl do vlaku, tito lidé mu oznámili prostřednictvím generála Alexejeva, že je zatčen.

Car odejel z Hlavního stanu 21. března. Svědek Dubenskij vypovídá: „Car vyšel z vagonu carevny–matky a odešel do svého vagonu. Stál u okna a hleděl na všechny, kteří ho vyprovázeli. Téměř přímo proti jeho vagonu stál vagon carevny–matky. Byla u okna a žehnala synovi. Vlak se dal do pohybu. Generál Alexejev vzdal čest carovi a když kolem něho projížděl vagon s delegáty, sňal čapku a hluboko se jim uklonil.“

§ 2

Co se odehrávalo v těch dnech v Carském Sele?

Tyto události jsou dosti podrobně vysvětleny výpověďmi osob, jež v té době byly s carevnou a dětmi: vychovatelem následníkovým Gilliardem, carevninou komornou M. F. Zanottiovou a Tutelbergovou, chůvou Teglevovou, její pomocnicí

Ersbergovou a carevniným komorníkem Volkovem.⁹

V prvních dnech převratových byla carevna nucena věnovat mnoho péče a času dětem, jež postupně onemocněly spálou.

První onemocněl následník. 7. března musel již ulehnutí, máje zvýšenou teplotu 38,3°C. Postupně nemoc zachvátila všechny velkokněžny a probíhala velice bouřlivě, s horečkami až 40,5°C. U Marie Nikolajevny a Anastasie Nikolajevny komplikovala se později zánětem plic.

O událostech odehrávajících se v Petrohradě byla carevna informována hlavně ze zpráv ministra vnitra Protopopova.

9 Tito svědkové byli vyslýcháni: P. A. Gilliard 12.–14. září 1918 v Jekatěrinburgu soudcem Sergejevem; mnou: 5. a 6. března 1919 a 27. srpna téhož roku v Omsku, 14. března 1920 v Charbině a 27. listopadu téhož roku v Paříži; M. F. Zanottiová – mnou 11. listopadu 1920 v Paříži; M. G. Tutelbergová mnou 23.–27. července 1919 v Išimě; A. A. Teglevová mnou 5. a 6. července 1919 v Jekatěrinburgu a 17. července téhož roku v Tjumeni; J. N. Ersbergová mnou 6. července 1919 v Jekatěrinburgu, 17. července téhož roku v Tjumeni a 16. března 1920 v Charbině; A. A. Volkov 22. října 1918 v Jekatěrinburgu soudcem Sergejevem a mnou: 20.–23. srpna 1919 v Omsku a 15. března 1920 v Charbině.

Jsouc cele zaměstnána dětmi, přijímala tyto zprávy od Protopopova telefonicky, prostřednictvím svého komorníka Volkova.

Protopopovovy zprávy neodpovídaly skutečnosti. Snažil se zmírňovat význam událostí a ujišťoval carevnu, že „nedá dojít k ničemu vážnému“. Když však hnutí nabylo hrozivého charakteru, ztratil hlavu, zmalomyslněl a byl nucen doznati, že „situace je špatná“.

Z Protopopovových informací nenabyla tudíž carevna správných představ o charakteru hnutí. Když komorník Volkov, předáváje opět zprávu Protopopovu, vyslovil o ní jakousi pochybnost a řekl carevně, že asi neodpovídá skutečnosti, poněvadž dokonce i kozáci v Petrohradě jsou již nespolehliví, odpověděla mu carevna klidně: „Ne, tak tomu není. V Rusku nemůže být revoluce. Kozáci se nedopustí zrady.“

Vyšetřováním se zjistilo, že tyto carevniny názory a výroky, plynoucí z informací Protopopovových, spadaly časově právě do doby carova pobytu v Hlavním stanu. A já nepochybuji, že telegrafická odpověď knížeti Golícynu, jejíž obsah byl už předem jistě

znám carevně, byla sestavena pod vlivem Protopopovovým.

Když spojení s carem bylo přerušeno a když si carevna hrozivá fakta konečně uvědomila, začal v její duši vznikat nepokoj. Cítíc svoji samotu, zavolala k sobě velkoknížete Pavla Alexandroviče. Tento fakt sám sebou jest významný pro pochopení její nálady. Po smrti Rasputinově nesměl se Pavel Alexandrovič z rozkazu carevnina objevovati na dvoře. A nyní ho sama zvala.

Snažila se čelit událostem a nevěřila zvěstem o tom, že car se zřekl trůnu, považujíc je za provokační.

Ku konci však přišla patrně k závěru, že jisté ústupky jsou nutné, a snažila se navázati písemný styk s carem. Tato snaha neměla úspěchu a přišla už příliš pozdě: car se zřekl trůnu.

Zmužilost a zevní klid neopustily carevnu nejen v prvních dnech převratových, nýbrž i po odstoupení carově.

Svědkové vypovídají:

Ersbergová: „Byla velmi klidná a snažila se ovládnouti. Neztrácela patrně naděje na lepší bu-

doucnost. Pamatuji se, že když mne zpozorovala, jak pláči po odstoupení carově, utěšovala mne, že národ se vzpomíná, povolá syna Alexeje a vše bude zas dobře.“

Volkov: „Vůči událostem a odstoupení carově chovala se celkem klidně, projevujíc zmužilost a neoblomnost.“

Zanottiová: „Navenek se ovládala.“

Gilliard: „Když se dověděla o odstoupení, snažila se ovládnouti a zachovati klid.“

§ 3

Zatčení carevny bylo provedeno téhož dne jako zatčení carovo.

Zatkl ji generál Kornilov¹⁰, zastávající tenkrát úřad velitele vojsk petrohradského vojenského okruhu.

Byla tomu přítomna jediná osoba: nově Kornilo-

10 Generál Lavr Georgijevič Kornilov – tato tragická postava ruského patriotismu – padl při obléhání bolševického Jekatěrinodaru, co velitel nepatrné Dobrovolnické armády, 31. března 1918. – Pozn. překl.

vem jmenovaný velitel carskoselské stráže plukovník Kobylinskij.¹¹

Carevna přijala je v jednom dětském pokoji. Kornilov ji oslovil: „Vaše Veličenstvo, dostalo se mi velice těžkého úkolu: oznámiti vám usnesení Ministerenské rady, že od této chvíle jste považována za zatčenou.“

Po těchto stručných slovech představil Kornilov carevně Kobylinského. Potom mu nařídil, aby se vzdálil, a zůstal s ní samoten asi pět minut.

Shora jmenovaní svědkové, jež o tom všem sama carevna byla informovala, vypověděli, že Kornilov, když s ní zůstal o samotě, snažil se ji uklidnit a ujišťoval ji, že rodině nehrozí ničeho zlého.

Potom shromáždil Kornilov všechny osoby, které byly v paláci, a oznámil jim, že všichni, kdož chtějí zůstat u carské rodiny, musejí se nyní stejně jako zatčení podříditi všem rozkazům, které jim budou dány.

Téhož dne byla změněna stráž. Sborný pluk, který vykonával v paláci strážní službu, odešel. Vystřídal jej tělesný střelecký pluk.

11 Plukovník J. S. Kobylinskij byl mnou vyslýchán 6.–10. dubna 1919 v Jekatěrinburgu.

22. března přijel car.

Na nádraží dostavil se plukovník Kobylinskij. Vypravuje o tom toto: „Car vyšel z vagonu a velmi rychle, aniž by na někom utkvěl pohledem, přešel nástupiště a usedl do automobilu. S ním byl dvorní maršálek kníže Vasilij Alexandrovič Dolgorukov. Na nástupišti přistoupili ke mně dva páni v občanském obleku, z nichž jeden byl členem Státní dumy Veršinin, a řekli mně, že jejich poslání je skončeno: cara odevzdávají mně. S carem ve vlaku jelo mnoho osob. Když car vystoupil z vagonu, osoby ty vyhrnuly se na nástupiště a začaly se rychle rozbíhat na různé strany, ohlížejíce se nejistě kolem, patrně s pocitem strachu, že budou poznány. Pamatuji se velmi dobře, že takto tenkrát utíkal generálmajor Naryškin a jak se mi zdá, též i velitel železničního praporu generálmajor Cabel. Scéna ta byla velmi nepěkná.“

Když přijel carův automobil k paláci, vrata byla zavřena. Voják, který tu stál na stráž, neotvíral a čekal na službu konajícího důstojníka. Ten vykřikl zdálky: „Otevřít vrata bývalému caru!“ Mnozí pozorovali tuto scénu carova příjezdu. Svědkyně Zantiová vypovídá: „Dobře se pamatuji na postoj

službu konajícího důstojníka. Chtěl cara urazit: když šel car kolem něho, stál s cigaretou v ústech a s rukou v kapse.“

K hlavnímu vchodu přišli i jiní důstojníci. Všichni byli ozdobeni rudými stužkami. Ani jeden z nich, když šel car kolem, mu nevzdal čest. Car jim však salutoval.

Carevna šla mu chvatně v ústrety. Ale on ji včas upozornil a uvítal se s ní až v dětských pokojích. Toto setkání viděl jen komorník Volkov. Ten vypoovídá: „S úsměvem se objali, políbili a šli k dětem.“

Později, když byli o samotě, plakali. Viděla to pokojská carevnina Děmidová, jež zahynula s carskou rodinou. Vyprávěla o tom těm, kdo zůstali naživu.

ВЕРХОВНЫЙ ПРАВИТЕЛЬ

3 марта 1919

№ 588.

Омск

Исполняющим повелеваю всем властям и
лицам исполнить безпрекословно и точно все
законные требования Судебного Следователя
по особому важному делу СОНОВА и оказывать
ему содействие при выполнении возложенных
на него по моей воле обязанностей по производ-
ству предварительных следствий ося убиения
бывшего Императора, его семьи Великих Кня-
зей.

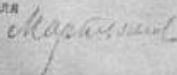
Адмирал

Нач. об. Директора

Канцелярии Верховного Правителя

Генерал-майор

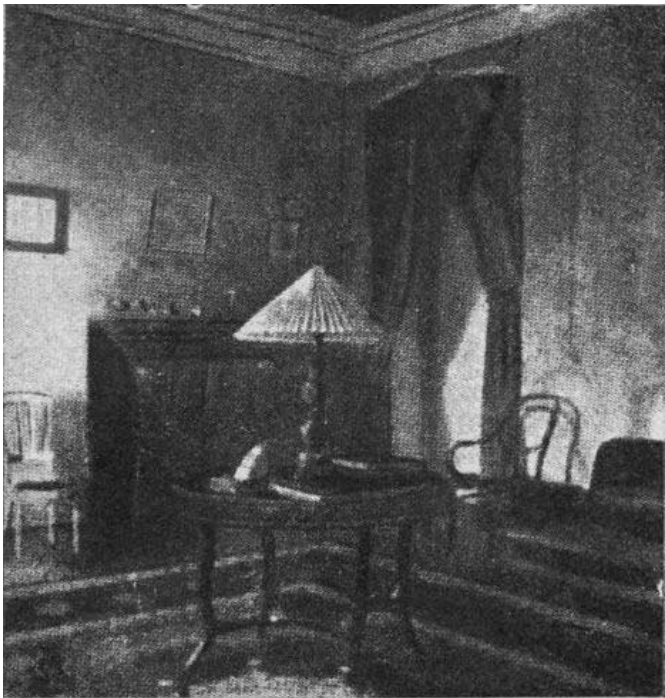

Obr. 1: Nařízení Vrchního vladaře Admirála Kolčaka.
V Omsku dne 3. března 1919, čj. 588. – Nařizují tímto všem

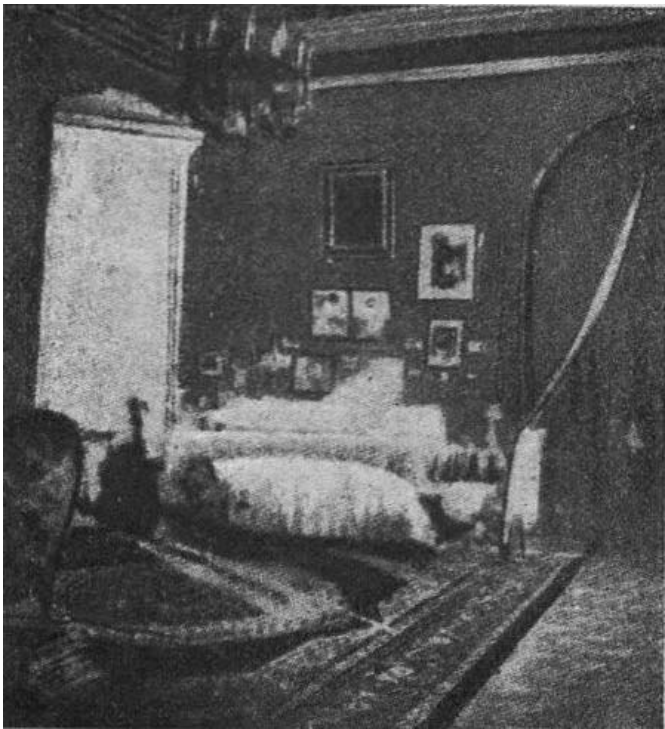
úřadům a osobám plniti bezpodmínečně a přesně všechny zákonné požadavky vyšetřujícího soudce pro zvlášť důležité případy Sokolova a pomáhati mu při plnění rozkazů, jež mu byly z mé vůle dány pro vyšetřovací řízení o zavraždění bývalého cara, jeho rodiny a velkoknížat.

Admirál Kolčak.

Přednosta kanceláře Vrchního vladaře: V zastoupení:
generál-major Martyjanov.

Obr. 2: Carův kabinet v Tobolsku.

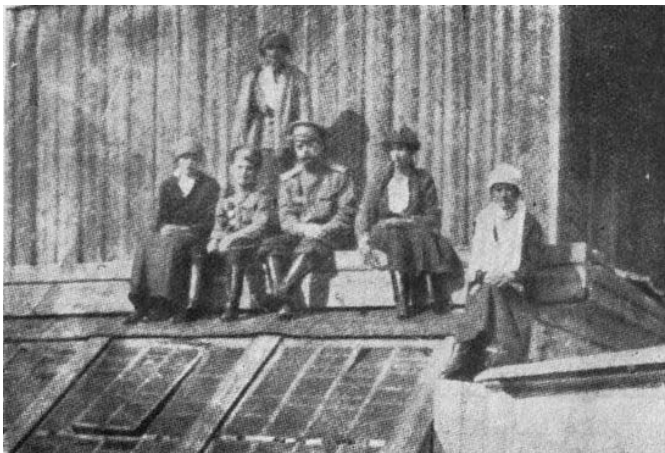
Obr. 3: Carevnina komnata v Tobolsku.

Obr. 4: Komnata velkokněžen v Tobolsku.

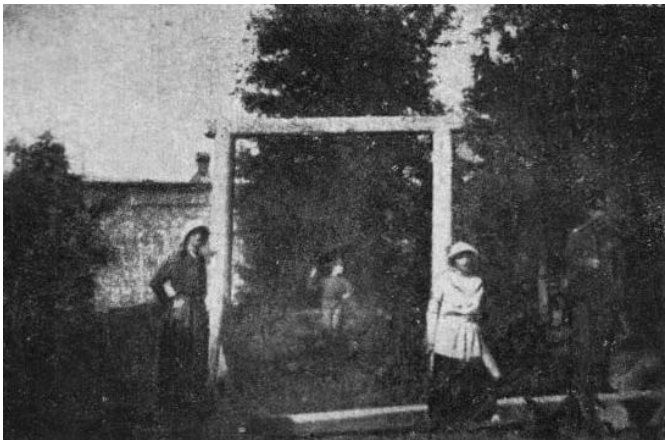
Obr. 5: Velkokněžny Olga, Taťjana, Anastazie a komorná Děmidová v Tobolsku. Olga Nikolajevna snaží se vyhlédnouti přes plot.

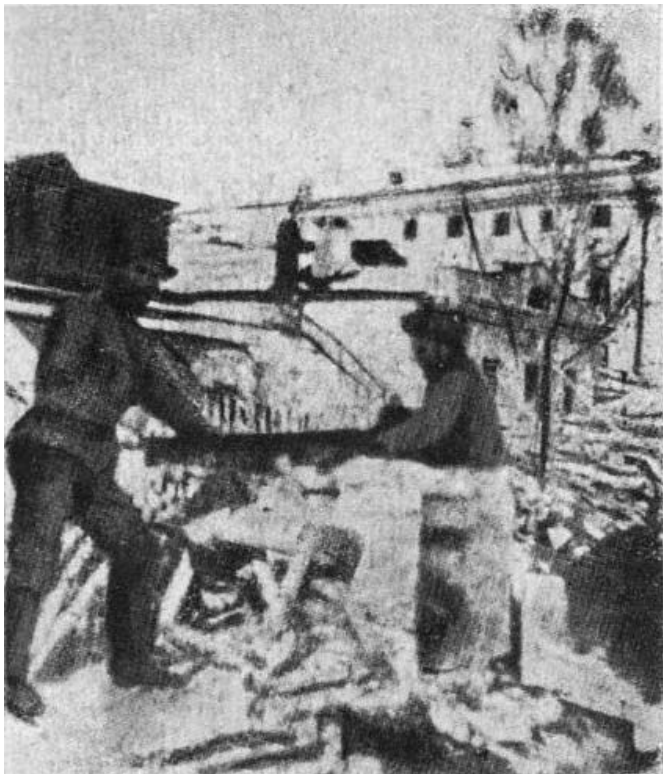
Obr. 6: Car s dětmi v Tobolsku.

Obr. 7: Car s Tatiščevem v Tobolsku.

Obr. 8: Car s dětmi v Tobolsku.

Obr. 9: Car se sluhou Kirpičnikovem v Tobolsku.

Obr. 10: Následník Alexej Nikolajevič v Tobolsku.

HLAVA DRUHÁ

Proč zatkli cara a carevnu. – Svědecké výpovědi knížete Lvova, Kerenského a Miljukova. – Instrukce Kerenského ohledně carské rodiny. – Nový způsob života carské rodiny.

§ 1

Usnesení Prozatímní vlády, že jest car s rodinou zatčen, bylo vydáno 20. března. V něm nebylo ani zmínky o tom, proč došlo k tomuto činu.

Snažil jsem se to vyšetřiti výsledkem tří osob: ministerského předsedy Prozatímní vlády knížete Lvova, ministra spravedlnosti v jeho kabinetě Kerenského a ministra zahraničních věcí Miljukova.¹²

Kníže Lvov vypovídal: „Prozatímní vláda musela ovšem podniknouti určité kroky proti hlavě bývalé vlády. Tyto kroky, podniknuté proti carovi a jeho choti usnesením Prozatímní vlády, záležely v zatčení a zbavení svobody. Řekl bych, že tyto kroky v tu

12 Tito svědkové byli mnou vyslýcháni v Paříži: kníže Georgij Jevgenievič Lvov 6.–30. července 1920, Alexandr Fjodorovič Kerenskij 14.–20. srpna téhož roku, Pavel Nikolajevič Miljukov 23. října téhož roku a 12. července 1922.

chvíli byly psychologicky nevyhnutelné a byly vyvolány přirozeným během událostí. Bylo potřeba chrániti bývalého nositele nejvyšší moci před možnými výstřelky revolučního hnutí.“

Kromě této příčiny poukázal kníže Lvov ještě na jinou pohnutku: – „Prozatímní vláda byla povinna kvůli veřejnému mínění pečlivě a nestranně vyšetřiti chování bývalého cara a carevny, v němž lid viděl poškozování národních zájmů státu, jak z vnitřního, tak i vnějšího hlediska, vzhledem k válce s Německem.“

Kerenskij vypovídal: „Mikuláš II. a Alexandra Fjodorovna byli zbaveni svobody usnesením Prozatímní vlády ze dne 20. března. Byly dvě kategorie příčin, které vedly k zatčení carovu. Krajně vzrušená nálada vojenských mas v zázemí a dělnictva petrohradského a moskevského rajonu byla vůči carovi na nejvyšší nepřátelská. Vzpomeňte si na moje vystoupení 20. března v plénu moskevského sovětu. Tam se ozvaly hlasy žádající jeho smrt, hlasy přímo ke mně volající. Protestoval jsem jménem vlády proti takovému požadavku a řekl jsem za sebe, že já se nikdy nesnížím k roli Maratově. Říkal jsem, že vinu Miku-

lášovu na Rusku vyšetří nestranný soud. Síla zloby dělnických mas spočívala hluboko v jejich náladě. Chápal jsem, že se zde nejedná ani tak o samu osobnost Mikuláše II., jako spíše o ideu carismu, vyvolávající zlobu a pocit msty... To byla první příčina, která nutila Prozatímní vládu zbaviti cara a Alexandru Fjodorovnu svobody. Vláda, zatýkajíc je, zároveň je vlastně ochraňovala. Druhá část příčin vycházela z nálady dalších širokých vrstev národa. Jestliže dělnické a selské masy byly lhostejny ke směru zahraniční politiky cara a jeho vlády, tak inteligence a buržoasie a zejména vyšší důstojnictvo jasně vidělo ve vší vnitřní a zahraniční carově politice a zvláště v jednání Alexandry Fjodorovny a jejího kruhu ostře vyslovenou tendenci rozvratu státu, jehož cílem by býval byl separátní mír a spolek s Německem. Prozatímní vláda byla rozhodně povinna vyšetřiti jednání carovo, Alexandry Fjodorovny a jejího kroužku.

Podle usnesení Prozatímní vlády ze dne 17. března 1917 byla ustavena Nejvyšší Mimořádná vyšetřovací komise, která měla vyšetřiti činnost nositele nejvyšší moci starého režimu a vůbec všech osob,

které podle mínění veřejnosti svým jednáním škodily státu.

Ustanovená komise měla tedy vyšetřiti i roli Mikulášovu, Alexandry Fjodorovny a jejího kroužku.

Nutnost takového vyšetření byla objasněna v prohlášení Prozatímní vlády o zřízení Komise. K tomu, aby Komise mohla dostáti svým povinnostem, bylo nutno použití jistých prostředků k omezení svobody Mikuláše II. a Alexandry Fjodorovny. Tato nutnost byla tedy tou druhou příčinou jejich uvěznění.“

Miljukov vypovídal: „Mně naprosto neutkvělo v paměti ničeho o tom, jak a kdy bylo rozhodnuto o uvěznění cara a carevny. Naprosto ničeho si o tom nepamatuji. Vybavím-li si poměry v té době, zdá se mi, že pravděpodobně Prozatímní vláda schválila jistý postup, navržený Kerenským. V té době některá zasedání vlády byla i tajná a zápisy o takových zasedáních nebyly vedeny. Pravděpodobně v takové formě bylo rozhodnuto i o této otázce.“

§ 2

Uvězněním Jejich Veličenstev změnil se přirozeně způsob jejich života.

Kdo jej určil?

Kerenskij vypověděl u výslechu: „Ustanoviti, jak se má chovat uvězněný car Mikuláš II., jeho žena a vůbec všechny osoby, které s nimi chtěly zůstat, bylo svěřeno Prozatímní vládou mně. Náležel mi též dozor nad dodržováním všech nařízení. Se souhlasem Prozatímní vlády vypracoval jsem směrnice, které určovaly způsob dalšího života carova a předal jsem je Korovičenkovi (veliteli paláce), aby se jimi řídil.

Instrukce nařizovaly:

a) Carská rodina a všichni, kdož s ní zůstali, měli být izolováni od jakéhokoliv styku s vnějškem.

b) Uvěznění směli se pohybovat pouze v okruhu paláce.

c) K procházkám byly určeny zvláštní části parku, speciálně k tomu ohrazené. V době procházek byli vězni sledováni stráží.

d) Služby Boží konaly se v domácí kapli.

e) Veškeren styk s uvězněnými byl zakázán a mohl býti povolen pouze za souhlasu Kerenského.

f) Všechny dopisy byly podrobeny cenzuře, kterou prováděl velitel paláce.

g) Palác a park byly střeženy vojenskými strážemi.

h) Dozor nad uvězněnými byl dvojí: vnější, podřízený veliteli stráže, a vnitřní, podřízený veliteli paláce.

Kromě těchto všeobecných opatření, bylo použito ještě dvou, namířených hlavně proti osobě carově.

První opatření záleželo v tom, že carovi byly odňaty jeho různé dokumenty na žádost Mimořádné vyšetřovací komise, což se stalo v květnu nebo červnu.

Druhé záleželo v tom, že svoboda carova byla omezena i uvnitř paláce. Car byl na nějakou dobu oddělen od carevny a viděl se s ní jen v přítomnosti dozorčího důstojníka a celé rodiny, a to pouze u stolu. Při tom bylo dovoleno hovořiti jen o všeobecných věcech. O tomto opatření vypovídal Kerenskij: „Tohle jsem zavedl sám, z vlastního popudu, když jsem byl vyslechl referát Vyšetřovací komise. Před-

pokládalo se totiž, že budou vyslýcháni Komisií. Za účelem nestranného vyšetřování uznal jsem nutným jejich odloučení. Mikuláši II. jsem to řekl osobně a Alexandře Fjodorovně to oznámil Korovičenko z mého rozkazu... Toto opatření bylo mnou zavedeno, zdá se mi, v prvních dnech června a trvalo asi měsíc. Potom bylo zbytečné, a tudíž jsem je zrušil.“

Život carské rodiny po odstoupení carově byl roven životu vězňů. Hlavním důvodem jeho byla hlavně myšlenka najít a dokázat vinu cara a carevny národu.

HLAVA TŘETÍ¹³

*Život vězněné rodiny v Carském Sele. – Výstřelky plynoucí z revolučního prostředí. – Carská rodina a její družina. – Úřední osoby: velitelé paláce Kocebu a Koro-
vičenko, ministr války Gučkov, ministr spravedlnosti Ke-
renskij.*

§ 1

Tato myšlenka byla hlavním pozadím života carské rodiny v době jejího pobytu v Carském Sele.

Na tomto podkladě docházelo i k mnohým výstřelkům, jež připravily rodině mimořádně těžké, až dosud neprožité chvíle.

13 Obsah této hlavy jest též vypracován podle výpovědí předešlých svědků a ještě podle výpovědí carova komorníka T. I. Čemodurova, následníkovy lokaje S. I. Ivanova, učitele angličtiny S. I. Gibbse, dcery dr. Botkina T. J. Melnikové a též na základě poznámek v deníku následníkově. – Svědkové T. I. Čemodurov, S. I. Ivanov a S. I. Gibbs byli vyslýcháni: první soudcem Sergejevem 15. a 16. srpna 1918 v Jekatěrinburgu, druhý mnou 18. července 1919 v Tjumeni, třetí rovněž mnou 1. července 1919 v Jekatěrinburgu. T. J. Melniková sama sestavila písemnou výpověď 25. června 1920. – Deník následníkův byl objeven při prohlídce, provedené u strážného M. I. Letěmina 6. srpna 1918 v Jekatěrinburgu.

Přísná opatření ustanovená Kerenským zdála se ještě některým z revolučních důstojníků nedostatečná. Žádali plukovníka Kobylinského, aby celá carská rodina se jim denně ukazovala. Úpadek disciplíny, morální zdivočelost a malicherná zvědavost zahalovaly se zde představami, že rodina by mohla uprchnout. Kobylinskij se dlouho bránil proti takovým nárokům, ale na konec byl přece donucen podat o tom zprávu generálu P. A. Polovcevovi, který vystřídal Kornilova. Žádosti důstojníků bylo vyhověno v poněkud mírnější formě: denně, když carská rodina přicházela ke snídani, vstupovali též do jídelny dva důstojníci, z nichž jeden předával a druhý přebíral službu. Jednou, když se jako obyčejně oba důstojníci dostavili do jídelny, car rozloučil se s důstojníkem odcházejícím ze služby, a podle svého zvyku podával ruku jeho nástupci. Ten však odstoupil a nepřijal ji. Car popošel až k němu, vzal ho za rameno a zřejmě rozrušen řekl: „Holoubku, proč?“ Důstojník odpověděl: „Jsem syn lidu. Když lid vám podával ruku, vy jste jí nepřijal. Nyní nepodám ruky já vám.“ Tento důstojník chlubil se později všude svým jednáním. Jmenoval se Jarynič.

Při úplném v té době bezvládní carskoselský sevedep chtěl mít také vliv na život carovy rodiny a vyslal Kobylinskému na pomoc svého člověka: Arména Domodzjance v hodnosti praporčíka. Tento „hloupý, hrubý a sprostý člověk“, jak svědčí o něm Kobylinskij, se úporně snažil proniknouti do paláce jako velitel. Když se mu to nepodařilo, špehoval carskou rodinu v parku a kde mohl, otravoval jí život. Na něj vzpomíná ve svém deníku i následník a odsuzuje ho vtipným ruským slovíčkem. Podobně jako Jarynič, také on nepřijal jednou carovy ruky.

Podobné případy opakovaly se nejednou a jak vidět ze svědeckých výpovědí, obzvláště těžko odrážely se na duši dětí, vyvolávající v nich pocit urážky a vnitřního rozhořčení.

Jeden z důstojníků, posluchač univerzity (jména jeho neznám), obzvláště se snažil projevit svoji horlivost ve strážní službě a snad ani na krok neodcházel od rodiny, když se procházela v parku. Když jednou kráčel za carem, začal mu doslova šlapati přímo na paty. Mávnutím hůlky dozadu byl car nucen zmírniti zápal revolučního strážce.

Takové jednání některých důstojníků a někdy i

přímo agitace lidí druhu Domodzjance kazily vojáky. Snažili se též ukázat ve strážní službě, co sami dovedou, a vycházeli z mezí jakékoliv slušnosti. V době procházek nevzdalovali se téměř ani na krok od rodiny, přisedávali si k carevně, nenuceně se rozvalovali a vedli mezi sebou pro ni nepříjemné hovory.

Jednou uviděli u následníka jeho malinkou pušku. Byl to model ruské pušky, vyrobený pro něho v jedné z ruských zbrojovek, puška ke hraní, úplně neškodná, jelikož pro ni nebylo speciálních nábojů. Vojáci viděli v tom něco podezřelého a prostřednictvím důstojníka žádali, aby byl následník odzbrojen. Hoch se dal do pláče a dlouho naříkal, dokud plukovník Kobylinskij mu potají nevrátil zbraň po částech – rozebranou.

Když se děti zotavovaly z nemoci, rodina scházela se jaksí dohromady a večery trávil čtením. Jednou do pokoje vstoupili vojáci a příkře je obvinili, že se před chvilkou domlouvali s vnějškem světelnými signály. Byla to jedna z kněžen, která nevědomky při vyšívání kývala tělem. Její stín byl považován za signály.

Vojáci vcházeli do vnitřních pokojů paláce, kde nebylo žádných dozorčích orgánů, prohlíželi si domácnost rodiny, činíce bezpředmětné, nezdvořilé a hrubé poznámky.

Někdy jednání jejich nemělo naprosto žádného smyslu, mělo čistě podlý cíl. V parku žily divoké kozy. Jeden voják, stoje na stráži, jednu zastřelil. Byl za to pokárán. Ale když opět stál na stráži, zastřelil druhou.

Revoluční vojáci rádi si присvojovali cizí majetek. Strážní dobývali se do skříní s carskými věcmi, které byly uschovány mimo palác, otvírali spižírny a kradli zásoby.

Mezi strážnými byli i lidé lepšího charakteru, jak mezi důstojníky, tak mezi vojáky. Ti docela jinak chovali se k carské rodině, ale museli to dělat potají, neboť se báli projevit veřejně svoje city.

§ 2

Carovi neubližovalo jen revoluční prostředí. Provinil bych se proti pravdě, kdybych mlčel o některých osobách, které dlouhou dobu obklopovaly cara a používaly jeho přízně.

Mezi lidmi nejvíce blízkými caru, než se zřekl trůnu, byli: – velitel polní kanceláře Naryškin, velitel tělesné stráže hrabě Grabbe, křídelní pobočník Mordvinov, křídelní pobočník vévoda Mikuláš Nikolajevič Leuchtenberský, křídelní pobočník N. P. Sablin, ředitel carevniny kanceláře hrabě Apraxin.

Viděli jsme, jak odcházel Naryškin z carova vlaku, když s ním přijel do Carského Sela. Před odjezdem carovým do Tobolska byla carovi poskytnuta výhoda vybrati si do svého průvodu několik lidí. Car vybral si Naryškina. Když bylo tomuto oznámeno carovo přání, vyprosil si 24 hodiny na rozmyšlenou. Car nevyčkal konce jeho rozmyšlení a vybral si Ilju Leonidoviče Tatiščeva.

Když přijel car 22. března do paláce, očekával, že se k němu ihned dostaví Mordvinov a vévoda Leuchtenberský. – Nepřišli. Car poptával se na ně komorníka Volkova. Ten odešel k dvornímu maršálkovi hraběti Benkendorfovi. „Oznam,“ řekl Benken-dorf, „že nepřijeli a že už nepřijedou.“

Volkov vypovídá: „Car nedal ničeho na sobě znáti a jen řekl: „Dobrá.“ A Mordvinov byl jedním z jeho nejoblíbenějších křídelních pobočníků! Rovněž tak

oblíben byl Sablin. Když ve dnech revoluce se k paláci začala stahovat vojska a přišla tělesná stráž, v níž sloužil i Sablin, viděl jsem téměř všechny důstojníky stráže. Sablin však nepřišel a více se carské rodině neukázal.

Hrabě Apraxin byl v paláci, když Kornilov zatýkal carevnu. Po uvěznění carevny zůstal ještě s rodinou několik dní a pak také odešel.

Hrabě Grabbe se skryl, utekl nejen od rodiny, nýbrž i ze své služby.“

Svědkové vypovídali:

Kobyliinskij: „Sebeobětavost hraběte Apraxina vystačila jen na tři dny. On velmi brzy zažádal sám o propuštění, ježto prý všechny svoje záležitosti zde v paláci již vyřídil.“

Teglevá: „Mnozí je zradili... Hrabě Apraxin od nich odešel; utekl i velitel tělesné stráže hrabě Grabbe. Generál Naryškin, člověk carovi obzvláště velmi blízký, docela na ně zapomněl a ani jednou jich v Carském Sele nenavštívil.“

Ersbergová: „Ani jednou se k nim nedostavil generál Naryškin. Zbaběle zmizel velitel tělesné stráže hrabě Grabbe. Opustil je též Apraxin. Odešel

od nich starší důstojník tělesné stráže křídelní po-bočník Mikuláš Pavlovič Sablin.“

Ani palácové služebnictvo nezůstalo všechno věr-no carské rodině. Mnozí stali se dobrovolnými vy-zvědači a donašeči. Když carevna pochopila vážnost situace, zničila s pomocí Vyrubovové některé své dokumenty. Jakmile Kerenskij přijel do paláce, bylo mu to služebnictvem ihned hlášeno. Kerenskij se tímto udáním znepokojil. Zavedl vyšetřování: služebnictvo bylo vyslýcháno, kamna prohlížena. Vyrubovová byla zavezena na pevnost.

Starý následníkův pěstoun, starší námořník Děre-venko, ten, jenž nosíval nemocného careviče na ru-kou, mezi jehož dětmi plynula první léta života ná-sledníková, hned v prvních dnech popřevratových projevil k němu zlobu a stal se bolševikem a zločincem.

Proti všem těmto lidem možno mimoděk postavit jiné osoby, jež nikdy nenáležely k dvorní společnos-ti. Byly to: mladé děvče Markéta Chitrovo a jistá Olga Kolzaková. Ony se nebály stýkati se s uvězně-nou rodinou a ve svých dopisech posílaly jí slova

lásky a hluboké oddanosti, nezakrývající svých jmen žádným pláštěm.

Já však musím vyzdvihnouti vysoký stupeň osobní šlechtnosti a hlubokou oddanost ruskému caru a jeho rodině dvou osob: následníkovy vychovatele Švýcara Gilliarda a učitele angličtiny Gibbse.

Nejednou dává se svůj život, Gilliard cele se obětoval rodině, ačkoliv jemu, jako cizozemci, nic nepřekáželo, aby hned v první chvíli od ní odešel.

Když byla carevna zatýkána, nebyl Gibbs v paláci. Potom ho již nechtěli pustit dovnitř. On naléhavě žádal o vpuštění a podal písemnou žádost, aby mu bylo dovoleno učit děti. Sám o tom vypovídá: – „Prozatímní vláda mi nedovolila, abych s nimi žil. Na mé žádosti, která byla odmítnuta, bylo podepsáno pět ministrů. Nepamatuji se teď již na jejich jména, ale vím, že jich bylo pět, přičemž z mé žádosti dalo se vyčístí, že jsem pouze učitelem dětí... Mně, Angličanu, bylo to směšné!“ Pět revolučních ministrů nezlomilo vůli úporného Angličana. Spojil se opět s rodinou, ale až v Sibiři. Vypovídá: „Přijel jsem do Tobolska sám. Chtěl jsem být při rodině, poněvadž jsem jim cele oddán... Bylo to v jednu hodi-

nu. Byl jsem přijat carem v kabinetě, kde též byla carevna a Alexej Nikolajevič. Byl jsem rád, že jsem se s nimi opět shledal. I oni byli rádi, že mne zase uviděli. Carevna tehdy už chápala, že ne všichni, které považovala za věrné, byli jim skutečně věrní. Velitel tělesné stráže hrabě Grabbe se jim zpronevěřil. Utekl od nich na Kavkaz již v prvních dnech revoluce.“

§ 3

Jak se chovali k rodině ti lidé, jimž náležela nad ní moc v prvních horkých revolučních dnech?

Výkonnou moc měli v rukou: velitel paláce Kocebu a velitel strážního oddílu Kobylinskij.

Štábní rytmistr Kocebu, důstojník hulánského pluku Jejího Veličenstva, byl prvním revolučním velitelem paláce. Jmenoval jej sám generál Kornilov. Všichni svědkové vypovídají o roli Kocebuově stejně: sloužil nikoli revoluci, nýbrž carské rodině. Ale nebyl zručný v tom těžkém díle a neohlížel se na náladu palácového služebnictva. Když seděl a bese- doval s Vyrubovovou, byl vytrvale střežen. Zahlédli, že odevzdával carské rodině dopisy, aniž by je byl

otevřel a přečetl. Na konec následovalo udání a Kocebu byl propuštěn.

Po něm krátkou dobu vykonával úřad velitele Kobylinskij, načež byl jmenován velitelem paláce Korovičenko.

Pavel Alexandrovič Korovičenko byl vojenský auditor a v občanském životě advokát. Jsa politikým stoupencem Kerenského, s nímž měl jednotné povolání, a jsa s ním též osobně znám, byl v pravém smyslu slova „okem“ Kerenského v paláci. Sám Kerenskij vypovídá: „Korovičenko, jmenovaný mnou, jenž jsem byl plnomocníkem Prozatímní vlády, byl tedy též mým plnomocníkem. Jemu tam v mé nepřítomnosti náležela veškerá moc.“

Svou osobou nepůsobil Korovičenko rodině zla. Naopak, snažil se učiniti její uvěznění méně tísnivým. Ale nenáležeje do prostředí, do něhož se nyní dostal, neuměl se chovati a zdál se rodině hrubým, netaktním a špatně vychovaným. Odevzdáváje kněžnám dopisy nebo rozmlouvaje s nimi, „žertem“ hovořil s nimi slovy těchto dopisů, nemaje tušení, že takové „žerty“ je uvádějí do trapné situace. Rodina ho neměla ráda. Svůj úřad opustil dobrovolně, byv

jmenován velitelem vojsk nejdříve kazaňského, potom taškentského vojenského okruhu, kde byl zabit bolševiky.

Po Korovičenkovi stal se velitelem paláce opět Kobylinskij, a byl jím až do konce. Proto promluví o jeho roli až později.

Z vyšších státních hodnostářů přijížděli do Carského Sela: generál Kornilov, ministr války Gučkov a ministr spravedlnosti Kerenskij.

Nehledě na nevděčnou úlohu, kterou na sebe Kornilov vzal, nehledě na odměřenost, s jakou s ním jednala carevna, přece patrně nezanechal v paláci pocitu nelibosti.

Komorník Volkov o něm vypovídá: „Zatknout carevnu přijel generál Kornilov. Já sám jsem ho tenkrát viděl... Na venek choval se Kornilov s obřadnou důstojností, jako se chovali všichni, kteří za starých časů přijížděli do paláce. Carevna nebyla nikterak sklíčena po odjezdu Kornilově a zůstala stále tak klidná, jak předtím, jak před jeho příjezdem. Jsem přesvědčen, že Kornilov osobně neučinil jejímu Veličenstvu ničeho zlého a že ji nijak neurazil.“

Zrovna tak mluví o něm všichni ostatní svědkové.

Když později Kerenskij prohlásil Kornilova za zrádce Ruska a car se o tom dověděl, dával najevo svoje hluboké rozhořčení a nelibost nad jednáním Kerenského.

Gučkov byl v Carském Sele patrně jen jednou, a to před příjezdem carovým.

Svědkové vypovídali:

Kníže Lvov: „On (Gučkov) tam jel jako ministr války. Podával-li tenkrát zprávu o své cestě, nepamatuji se; s kým tam jednal, nevím.“

Komorná Zanoliová: „Od té doby, co u nás byl Kornilov, přijelo k nám do paláce ještě několik lidí. Pokud se pamatuji, byl mezi nimi tenkrát též Gučkov. Pamatuji se dobře, že carevna byla tehdy velice vzrušena jejich příjezdem a vyslovila proto svoji nelibost: bylo jí nepříjemno je viděti. Přece však tenkrát viděla Gučkova (vzpomínám si nyní na to dobře: ano, byl to Gučkov). Říkala potom, že jeho příjezd byl bezúčelný, že neměl příčiny přijíždět.“

Komorník Volkov: „Proč on (Gučkov) tenkrát přijel, nevím. Nikdo ho nezval. Přijel tenkrát sám, bez hlášení. Když se vracel, jeden z důstojníků, kteří s ním přijeli, důkladně opilý, obrátil se ke mně, ke

správci šatny Ivanu Martyškinu a k lokajům Truppu a Predovskému (stáli jsme všichni pohromadě) a s nenávisí na nás křičel: „Vy jste naši nepřátelé. My jsme vaši nepřátelé. Vy jste všichni prodejní.“ Vy-
křikl to hlasitě, s neslušnými gesty, jako opilec. Odpověděl jsem mu: „Vy se, velectěný pane, mýlíte v naší šlechetnosti.“ Více jsem mu neříkal ničeho. Gučkov šel vpředu, jen několik kroků od tohoto opilého důstojníka, ale neobrátil po těchto slovech ani hlavy. A jistě ta slova zaslechl.“

Vztahovala se ta slova k majitelům paláce?

Vyslychal jsem Gučkova¹⁴ jako svědka, ale jen pokud se týkalo úzce speciální otázky. Doufal jsem, že později mi dá obšírnější a výstižnější výpověď. Další jeho chování k celému případu opravňovalo mne však k úsudku, že si nepřeje býti dále vyslýchán jako svědek. Proto, když osvětluji jeho návštěvu v Carském Sele zjištěnými okolnostmi, já, jakožto soudce, nikterak netrvám na tom, že ony odpovídají zcela pravdě.

Prvně navštívil Kerenskij carskou rodinu dne 3. dubna 1917. Byl přijat carem i carevnou v přítom-

14 Svědek A. I. Gučkov byl mnou vyslechnut 15. září 1920 v Paříži.

nosti následníkově a velkokněžen Olgy Nikolajevny a Tat'jany Nikolajevny. Nikdo z ostatních lidí tomu nebyl přítomen a očitým svědkem toho, co se tam tehdy dělo, tudíž nikdo nebyl. Pravda, chůva Teglevová byla právě v sousedním pokoji, ale ona zaslechla jen první slova Kerenského a ničeho podstatného o tom všem neví.

Sám Kerenskij vypovídal: „Viděl jsem tenkrát cara, Alexandru Fjodorovnu a děti, seznámil jsem se s nimi. Byl jsem přijat v jednom dětském pokoji. Návštěva tenkrát netrvala dlouho. Po obvyklém představení zeptal jsem se jich, nemají-li ke mně, jakožto zástupci vlády, nějakého přání, vyřídil jsem jim pozdrav anglické královské rodiny a řekl jsem několik obyčejných frází uklidňujícího rázu. Potom jsem si prohlédl místnosti paláce, přehlídl jsem stráže a dal několik dispozic.“

Gilliard¹⁵ vypravuje ve své knize, podle slov následníkových, že tehdy Kerenskij, zůstav o samotě s carem, mu řekl: „Víte-li, že jsem prosadil zrušení trestu smrti?... Učinil jsem to, ačkoliv mnoho mých druhů zahynulo jako oběť svých přesvědčení.“

15 P. Gilliard: *Le tragique destin de Nicolas II. et de sa famille*, Payot, Paris, 1921.

Nebral jsem příliš na váhu u výsledku Kerenského toto vypravování, a proto jeho slova o „obyčejných frázích uklidňujícího rázu“ mohu jen ponechat jeho svědomí.

Kerenskij býval v Carském Sele nejednou. Vypravuje u výsledku: „...Byl jsem tam asi osmkrát nebo desetkrát, vykonáváje povinnost, uloženou mi Prozatímní vládou. Za těchto návštěv viděl jsem Mikuláše samého, jindy spolu s Alexandrou Fjodorovnou.“

Jak se choval Kerenskij k carské rodině?

Mnozí svědkové, podle jejich povahy, byli rozhodně nepřátelští Kerenskému. Nicméně pravda v jejich slovech jest dosti dobře vykreslená.

Čemodurov: „Chování Kerenského k carovi a jeho rodině bylo zcela blahovolné a korektní.“

Teglevá: „Maně jsem se stala svědkem první návštěvy Kerenského u nás a prvního jeho přijetí carem. Byl přijat tenkrát Jejich Veličenstvy v třídní světnici v přítomnosti Alexeje Nikolajeviče, Olgy Nikolajevny a Taťjany Nikolajevny. Byla jsem právě v koupelně a nemohla jsem hned v první chvíli projíti. Viděla jsem Kerenského, než ještě vstoupil

k Jejich Veličenstvům: nejvýše protivná tvář: bledě zelená, nadutá, hlas umělý, kovový. Car ho oslovil první: „Zde moje rodina. Zde můj syn a dvě starší dcery. Ostatní dcery jsou nemocny; leží. Chcete-li, můžete je viděti.“ Kerenskij odpověděl: „Ne, ne. Nechci vyrušovat.“ K mému sluchu dolétla další jeho slova: „Anglická královna ptá se na zdraví bývalé carevny.“ Další rozmluvy jsem již neslyšela, ježto jsem se vzdálila. Viděla jsem Kerenského, když odcházel: po vážnosti ani stopy, v tváři rozpačitý, červený; šel a utíral si pot... Přijel ještě několikrát. Děti sdělily mi později celkový dojem z návštěv Kerenského. Říkaly, že Kerenskij se v chování změnil. Byl mnohem jemnější, než zprvu, prostší. Vyptával se jich, nepohřešují-li něčeho, neubližují-li jim vojáci, a vyslovoval ochotu zjednatí nápravu.“

Ersbergová: „Co se týče Kerenského, mohu říci toto. Nevím, viděla-li jsem ho již při první návštěvě v paláci nebo při jedné z dalších. Tvář měl nadutou, hlas hrubý, strojený. Oblečen nebyl bezvadně: měl blůzu, bez naškrobeného prádla. Pravděpodobně styky s carskou rodinou, v níž nemohl necítit dob-

rých lidí, měly na něho zlepšující vliv, a on se asi potom změnil ve svém chování k rodině. Nepamatuji se od koho, ale slyšela jsem, že před odjezdem rodiny do Tobolska, v rozmluvě s carem říkal, že on pouze z dobrých pohnutek odesílá rodinu z Carského Sela do Tobolska, do tichého, klidného města, daleko od železnice, kde prý jim bude mnohem lépe; že on, Kerenskij, doufá, že car nevycítí v jeho jednání nějakou ‚léčku‘. Car odpověděl, že mu důvěřuje.“

Zanottiová: „Sama osobně jsem nemohla ovšem být při tom, když byl Kerenskij po prvé přijat carem a carevnou. Kerenského jsem však viděla. Byl v prosté pracovní blůze. Choval se slušně. S dětmi jsem o Kerenském mluvila a nabyla jsem o něm tohoto dojmu: když po prvé k nám přijel, byl velmi nervózní. On vůbec neměl pochopení pro Jejich Veličenstva. Později však nabyl o nich jiného mínění. Poměr mezi Jejich Veličenstvy a Kerenským byl pak srdečnější, a Jejich Veličenstva na konec jistě nesmýšlela o Kerenském tak, jak tomu bylo asi z počátku... Musím vám říci, že Kerenskij se choval k carské rodině zcela zdvořile a osobně nepůsobil jí ničeho nepříjemného.“

Volkov: „Na konec carská rodina, jak se zdá, přivykla Kerenskému. Mohu na své svědomí potvrditi, že carevna jednou mně sama o něm říkala: „On není tak zlý člověk. S ním se dá přece hovořiti.““

Gilliard: „Kerenskij v Carském Sele byl několikrát. Přijížděl k nám jako zástupce nové vlády, aby seznal naše poměry a způsob našeho života. S carem jednal oficiálně a dosti suše. Na mne toto jeho jednání působilo tak, jako když soudce vyslyší obviněného a je již zcela přesvědčen o jeho vině. Zdálo se mi, že Kerenskij připisuje carovi v čemsi vinu, a proto se k němu chová tak odměřeně. Přes to však musím říci, že Kerenskij jednal celkem zcela korektně... Když byl odebral carovi dokumenty a potom přišel opět do paláce, byl již docela jiný. Jeho chování k carovi se změnilo k lepšímu. Dřívější suchost a upjatost byla ta tam. Tu změnu si vysvětluji takto. Zdálo se mi, že Kerenskij, seznámiv se s obsahem listin carovi odňatých, pochopil, že car Vlast nijak nepoškodil, a rázem změnil své chování.“

Gibbs: „Car mně (v Tobolsku) trochu vypravoval o Kerenském. Říkal mi, že Kerenskij býval velmi nervózní, když s ním rozmlouval. Jeho nervozita

zašla jednou tak daleko, že uchopil na stole ležící nůž ze slonové kosti k rozřezávání knih a začal s ním tak točit, že car měl obavy, že ho zlomí, a vzal mu jej proto z rukou. Car mně vypravoval, že Kerenskij se o něm domníval, že chtěl uzavřít s Německem separátní mír, že o tom s ním přímo mluvil. Car to popíral, a Kerenskij prý se zlobil a byl nervózní. Prováděl-li Kerenskij u cara prohlídku, nevím. Ale car mně říkal, že Kerenskij si myslel, že car má u sebe takové listiny, ze kterých by bylo zřejmě vidět, že chtěl ten mír uzavřít. Znam cara dobře a chápal jsem a viděl jsem, že v duši pohrdal Kerenským proto, že si něco takového o něm mohl myslet.“

Kerenskij sám vypovídal: „Prohlašuji, že od té chvíle, co car svěřil sebe a svou rodinu ochraně Prozatímní vlády, považoval jsem za svou povinnost ze cti před Prozatímní vládou hájiti nedotknutelnost rodiny a zajistiti jí v jednání s kýmkoliv zásady slušnosti.“

Byla tu nalezena pravda?

Velmi rád bych sám uvěřil ve slušnost Kerenského – vždyť o tom mluví nejen on sám, nýbrž i svědkové, – kdyby však nebylo jiných fakt.

S hrdě vztyčenou hlavou vstoupil Kerenskij v carovo obydlí. Šel tam s přesvědčením, že car se na Rusku provinil. Jím jsou prodchnuty ty směrnice, které sám osobně vypracoval pro carské vězně.¹⁶ Kerenskij zabíhal v nich do značných a zcela zbytečných podrobností. Ukazuje v nich, jak se má carské rodině vařit, žádal, aby uvězněný car žil skromně, aby jeho rodina prozatím „nejedla teplých snídaní“.

Po zavraždění carské rodiny v Jekatěrinburgu byly nalezeny vojenské jezdecké carovy kalhoty.¹⁷ Na nich byly malinké záplaty a uvnitř levé jejich kapsy byla poznámka: – „Ušity 4. srpna 1900“, „opraveny 8. října 1916“.

Komorník Volkov, který po mnoho let znal život carův a který ho za jeho mladých let učil zacházeti s vojenskou zbraní, vypovídá: „Jeho šaty byly často spravovány. Neměl rád marnotratnosti a rozkoše.

16 Instrukce, značně poškozené, nalezl 8. září 1918 v Jekatěrinburgu N. I. Ostroumov, náměstek prokurátora, v budově Volžsko-Kamské banky, kde byl umístěn uralský krajský sovět.

17 Tyto carovy kalhoty ukradl v domě Ipat'jevově strážný Leonid Vasiljevič Labušev. Byly nalezeny v jeho bytě 7. srpna 1918 členy jekatěrinburské tajné policie za přítomnosti komorníka Čemodurova.

Jeho občanské obleky pocházely z doby před svatbou; on je dlouho nosil.“

Svémi směrnicemi, ve kterých ovšem nebylo ani za nehet slušnosti, započal Kerenskij svůj styk s carem.

Jak jej zakončil?

Již jsem se zmiňoval o Markétě Sergejevně Chitrovo. Mladičká ta dívka lnula s láskou k carské rodině a obzvláště k Olze Nikolajevně. Byl to cit zbožňování, jaký vznikává v dívčích penzionátech, prostý všech jiných zájmů... Její osoba byla velmi dobře známá Kerenskému.

Jakmile se Chitrovo dozvěděla, že carskou rodinu odvezli do Tobolska, hned ji tam následovala.

A Kerenskij, jakmile se dozvěděl o odjezdu Chitrovo, odeslal do Tobolska prokurátoru tento telegram:

„Tobolsk Soudnímu Prokurátoru Spěšně.

Dešifrujte osobně a je-li komisař Makarov nebo člen Dumy Veršinin Tobolsku jejich přítomnosti tečka Nařizují přísně dozíratí na všechny přijíždějící loděmi Tobolska vyšetřovat osobní data a místa odkud vyjeli též cestu kterou jeli a zastávky po cestě

tečka Obzvláště upozorňuji na příjezd Margarity Sergejevny Chitrovo mladé dívky, kterou ihned zatkněte prohlédněte odeberte všechny dopisy pas a tiskoviny všechny věci které nepatří nutným cestovním zavazadlům penězům prohledejte podušky za druhé mějte na zřeteli pravděpodobný příjezd deseti osob z Pjatigorska které ostatně mohou přijet i okolními cestami tečka Je také zatkněte prohledejte podle udaných směrnic tečka Vzhledem tomu že jmenované osoby již mohly přijet Tobolska proved'te pečlivé vyšetřování a případě jejich vypátrání zatkněte prohledejte pečlivě vyšetřete s kým se stýkaly tečka U všech kde byly provésti prohlídku nikoho z nich prozatím z Tobolska nepouštět podrobit přísnému dozoru tečka Chitrovo přijede sama ostatní pravděpodobně společně tečka Všechny zatčené okamžitě s bezpečnou stráží dopravit do Moskvy prokurátoru Soudní tabule Žil-li někdo z nich již Tobolsku provésti v domě obývaném bývalou carskou rodinou pečlivou prohlídku odebrat korespondenci vzbuzující sebemenší podezření a též všechny nepřivezené dříve věci a zbytečné peníze tečka O vyplnění rozkazu podle výsledků telegrafovat mně a

prokurátoru Moskvy, jehož nařízení jsou povinny plniti všechny úřady tečka 1922.

Ministerský předseda Kerenskij.“¹⁸

Chitrovo byla zatčena, prohledána a odeslána do Moskvy, kde vyšetřování o jejím případě bylo pak zastaveno.

Kerenskij vypovídal u výslechu: „Skutečně, pokud se týče příjezdu Margarity Chitrovo do Tobolska, bylo na moji telegrafickou žádost zavedeno vyšetřování. Došlo k tomu následovně. V době moskevských Státních porad obdržel jsem zprávy, že k carovi se chce dostat 10 osob z Pjatigorska. Bylo mi to vysvětlováno jako pokus odvézti carskou rodinu. Proto tedy jsem ihned nařídil, aby bylo zavedeno vyšetřování. Leč jak se ukázalo, zprávy ty byly bezpředmětné. O nic vážného se tu nejednalo.“

Není pochyby o tom, že Kerenskij, ač jednal s carem laskavě a pozorně, jak o tom jednohlasně vypovídají všichni svědkové, nebyl k němu ani na okamžik upřímný.

18 Telegram tento byl mi předán prokurátorem Tobolského Krajského soudu, spolu s jinými dokumenty o tomto případě, pod čj. 13. ze dne 29. března 1919.

HLAVA ČTVRTÁ

Proč byla carská rodina převezena z Carského Sela do Tobolska. – Odjezd z Carského Sela. – Příjezd do Tobolska.

§ 1

Proč převezli carskou rodinu do Tobolska?

Již jsem zaznamenal o tom výpověď Ersbergové. Stejně osvětlují tuto otázku i ostatní svědkové.

Teglevá: „Mně říkaly děti, že příčinou jejich odjezdu do Tobolska byla obava vlády o naše životy. Vláda očekávala tenkrát nepořádky v zemi.“

Gilliard: „Tento odjezd byl vyvolán obavami vlády o život rodiny. Vláda se tenkrát rozhodla uvést vnitřní život státu do přísnějších kolejí. Ale zároveň se obávala, že nový vládní kurs může mít za následek povstání, proti němuž by byla nucena zakročit i ozbrojenou mocí. Obávajíc se, že tento boj může udeřiti, abych tak řekl, zpětnou ranou do nás, rozhodla se tedy vybrat pro carskou rodinu jiný, klidnější pobyt. Všechno toto vám sděluji podle slov

Jejího Veličenstva nebo Velkokněžen. Jim takto Kerenskij odůvodňoval rozhodnutí vlády.“

Bylo tomu tak skutečně?

Kníže Lvov vypovídal: „V létě v první polovině července nabyla vláda přesvědčení, že pobyt carské rodiny v bezprostřední blízkosti Petrohradu je absolutně nemožný. Poměry zřejmě se den ode dne přios-
třovaly. Tlak na vládu ze strany sovětů byl stále silnější... Bylo jasno, že carskou rodinu nutno kvůli jejich osobní bezpečnosti někam z Carského Sela odeslati. Projednání všech otázek, spojených s touto nutností, bylo svěřeno Kerenskému. Podával o tom tenkrát vládě zprávu. Bylo rozhodnuto odvézt rodinu do Tobolska. Sibiř byla v té době klidná, vzdálená politických vášní a životní poměry v Tobolsku byly příznivé: byl tam pěkný, pohodlný gubernátorský dům. Na jihu bychom nebyli našli takového místa: tam se již rozpoutal boj. Řešení otázky o převezení rodiny do Tobolska zúčastnil jsem se i já. Ale odjezd její udál se již v době, kdy jsem již nebyl členem vlády.“

Kerenskij vypovídal: „Stále se zostřující boj s bolševiky přinutil Prozatímní vládu převézt car-

skou rodinu z Carského Sela do Tobolska. Od samého počátku bylo patrné kvůli tomu velké rozčilení ve vojenských a dělnických masách. Moje poznámka, kterou jsem pronesl 20. března v Moskvě, o možném odjezdu carské rodiny z Carského Sela (do Anglie), vyvolala ostrý zákrok v této věci ze strany petrohradského sovětu. Sovět vydal ihned nařízení po všech tratích nevypouštět žádných vlaků z Carského Sela, později dostavil se do Carského Sela s obrněnými automobily člen vojenské sekce sovětu Maslovskij (levý eser, knihovník Akademie Generálního štábu) a snažil se odvézt cara. Neučinil tak pouze proto, že v poslední chvíli ztratil odvahu. Carské Selo bylo pro nás, pro Prozatímní vládu, nejcitlivějším místem. Pro bolševiky bylo břevnem v oku. Kronštadt a Carské Selo – toť dva póly. Bolševici vedli velmi silnou agitaci proti Prozatímní vládě a osobně i proti mně, obviňující nás z kontrarevoluce. Horlivou propagandu prováděli mezi vojáky, kteří měli stráž v Carském Sele, a kazili je. Za svých návštěv v Carském Sele dovídal jsem se o různých nepořádcích, na něž jsem musel reagovat a použít někdy ostřejších opatření. Nálada vojáků byla napjatá,

nedůvěřivá. Kvůli tomu, že inspekční důstojník, podle staré dvorské tradice, obdržel z carského sklepa láhev vína, vznikl velký skandál mezi vojáky. Neopatrná jízda jakéhosi šoféra, jenž poškodil plot parku automobilem, též vzbudila u vojáků podezření a pověsti, že cara chtěli odvézt. Všechno to vytvářelo dusné ovzduší, které vadilo Prozatímní vládě v práci a olupovalo nás o reálnou sílu: o carsko-selskou posádku, která do té doby loajálně sloužila Prozatímní vládě a v níž jsme viděli oporu proti již rozvrácenému Petrohradu.“

Zdá se mi, že otázka, kterou rozbírám: proč carská rodina byla odvezena do Tobolska, jest vlastně logickým spojením dvou otázek: a) proč byla carská rodina odvezena z Carského Sela, b) proč za nové místo jejího věznění bylo určeno město Tobolsk.

Případ s Maslovským, o němž se zmiňuje Kerenskij, odehrál se v prvních dnech revolučních. Byl čistě individuální. Potom se již nepřišlo ničeho, co by přímo ohrožovalo carskou rodinu v Carském Sele.

Odůvodňuje carovi nezbytnost odjezdu z Carského Sela, Kerenskij arciť musil mluvit o bezpečnosti

rodiny. Co jiného mohl říci ve své situaci? U výsledku vyzdvihl jiné příčiny, z nichž je zřejmo, že chránili nikoliv bezpečnost carovu, nýbrž Prozatímní vlády. Připojití k tomu není třeba ničeho.

Proč k dalšímu věznění carské rodiny byl vybrán právě Tobolsk?

Předseda Prozatímní vlády kníže Lvov odůvodňoval toto sídlo pobytu snahou zabezpečiti carskou rodinu: na Sibiři byl klid a v gubernátorském domě pohodlí.

Kerenskij sám vypovídal: „Bylo rozhodnuto (na tajném zasedání) najíti pro přesídlení carské rodiny nějaké jiné místo a řešení této otázky bylo svěřeno mně. Začal jsem o tom uvažovati. Zamýšlel jsem je původně převéztí někam do centrálního Ruska, maje na mysli statky Michaila Alexandroviče a Mikuláše Michajloviče. Ukázalo se, že je to zcela nemožné. Prostě nebylo myslitelné samo převezení carovo do těchto míst dělnicko-selským Ruskem. Nebylo myslitelné ani převéztí je na jih. Tam byli někteří z velkoknížat a Marie Fjodorovna a kvůli nim tam již vznikala nedorozumění. Na konec jsem se rozhodl

pro Tobolsk. Vzdálenost Tobolska a jeho příznivá zeměpisná poloha, vzhledem k jeho vzdálenosti od centra, nepřipustily předpoklad, že by tam snad došlo k nějakým bouřlivým výstřelkům. Mimo to jsem věděl, že je tam pohodlný gubernátorský dům. Rozhodl jsem se tedy pro Tobolsk. Předem, jak si vzpomínám, odeslal jsem do Tobolska komisi, v níž byli, nemýlím-li se, Veršinín a Makarov, upravit tam poměry. Přivezli dobré zprávy.“

Nemohu pochopit, proč vézti cara někam jinam než do Tobolska, znamenalo by to vézti ho dělnicko-selským Ruskem, a do Tobolska – to už nebylo dělnicko-selské Rusko?

Život v té době byl všude pln „nedorozumění“, ale faktem zůstane, že všechny Nejjasnější Osoby, které žily na jihu, se zachránily, ježto byly blízko státních hranic.

Místo, kam měl býti car odvezen z Carského Sela, pečlivě se utajovalo před ním až do poslední chvíle. Svědkyně Zanoliová vypovídá: „Oni doufali, že je z Carského Sela odešlou někam na Krym a toužili po tom. Ani potom, když již je odváželi do Tobolska, ještě nevěděli, kam je odesílají. Ba nikdo jim toho

nepověděl ani v té chvíli, kdy těsně před odjezdem byli ještě v domě. Víím, že cara to rozčílilo: že mu neříkají, kam vlastně je vezou, a dával kvůli tomu najevo svoji nespokojenost.“

Totéž o tom vypravují všichni ostatní svědkové.

Nezdá se trochu podezřelým takový zvláštní způsob péče o pohodlí druhých? Což paláce v Livadiji byly méně pohodlné než gubernátorský dům v zastrčeném městě?

Často se stává, že pravda, když se ji snaží lidé skrýt, objevuje se celá v maličkostech, v detailech.

Plukovník Kobylinskij, líče odjezd z Carského Sela, vypovídá: „Asi týden před odjezdem rodiny z Carského Sela přijel k nám Kerenskij, pozval mne, předsedu sovdepu (carskoselského) a předsedu vojenské sekce carskoselské posádky praporčíka Jefimova. Kerenskij nám řekl: „Dříve než vám něco oznámím, беру vás do slibu, že všechno to zůstane tajemstvím.“ Dali jsme své slovo. Tu nám Kerenskij oznámil, že podle usnesení Ministerské rady celá carská rodina bude převezena z Carského Sela a že vláda nepovažuje to za tajemství před demokratickými institucemi.“

Dopřavit carskou rodinu do Tobolska byly pověřeny Prozatímní vládou dvě osoby: člen Státní dumy Veršinin a pomocník komisaře Ministerstva Dvora Makarov. Ti dva sestavili v Tobolsku protokol o příjezdu, který car podepsal.

Ale Kerenskij se pouze tím nespokojil. S těmito jmenovanými osobami určil k doprovodu rodiny ještě zmíněného praporčíka Jefimova. Proč? Kobylinskij, který tušil úmysly Kerenského, vypovídal: „Jefimov jel proto, aby po návratu z Tobolska mohl podat sovědu (carskoselskému) zprávu o převezení rodiny.“

Hle, zde tedy spočívala příčina toho, proč carská rodina ocitla se v Tobolsku: mohl Kerenskij ubytovati rodinu v krymských palácích? Jakou by potom podal zprávu sovědu demokrat Jefimov?

Zbyl tedy jen jediný důvod k převezení carské rodiny do Tobolska. To byl právě ten, o kterém mlčeli jak kníže Lvov, tak i Kerenskij, zakrývající jej ostatními již vyjmenovanými důvody: daleká, chladná Sibiř, ten kraj, kam kdysi chodívali jiní do vyhnanství.

June 2nd 1916
 Dear little Tashinka
 Thanks for V. note -
 whole week I have
 waited for one loving
 word from you -
 I have old. I have
 read it. I have
 but too terribly you
 will miss her, especially
 those great 'dolly' days.
 But she is near
 even, praying
 for to console things
 For child's sake
 I love her so

but for you, my dear, fully, completely
 and forgetting your grief. She sees
 the bright lights, wonder - the little
 thing that is the reflection of the
 sun and stars. Light - I want to write
 more, but too heavy.
 God bless you + a loving kiss for
 everybody, all around
 Alexander
 Besides everything, for a moment
 to rest, a little to rest, a friend
 a dear, friendly, dear, a also being
 with the same heart. Not for a moment

Obr. 11a a 11b: Carevnin dopis hraběnce Gendrikové týden po
 Rasputinově zavraždění.

Obr. 12: Carovy a carevniny šifry. Nalezeny byly v troubě na záchodě v Ipatievově domě.

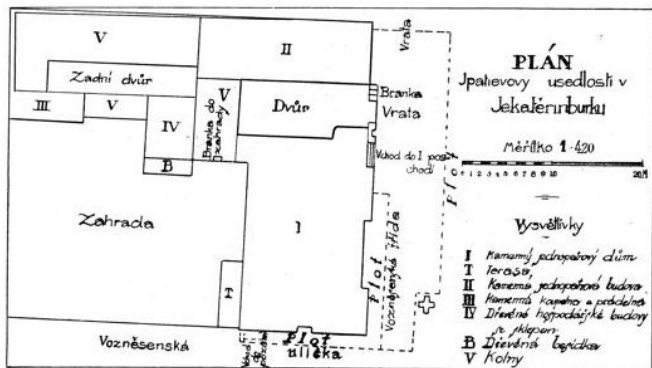
+

шестой раз: все раз
 спрашу: куда же я иду
 души: Вера горя много
 (много и прости) и т.д. и т.д.
 помере и млея и т.д. и т.д.
 что слышу? Словно слышу и т.д.
 а все ж так. Значит все от твоей
 воли и т.д. и т.д. и т.д.
 знаю что раз и т.д. и т.д.
 Ох уж на раз и т.д. и т.д.
 а у меня то тут и т.д. и т.д.
 мне царь отдал и т.д. и т.д.
 неужели безумный и т.д. и т.д.
 а поговорь себя и т.д. и т.д.
 Вот же твоего и т.д. и т.д.
 раская и т.д. и т.д.
 себя от твоего и т.д. и т.д.
 спрашивать и т.д. и т.д.
 и т.д. и т.д. и т.д.
 все концы и т.д. и т.д.

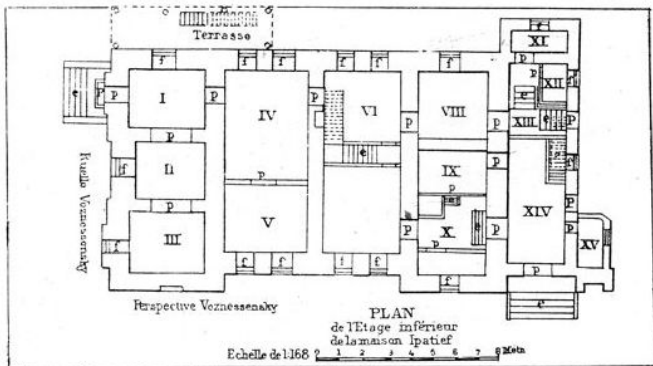
Григорий

Obr. 13: Rasputinův dopis carovi před počátkem války r. 1914.

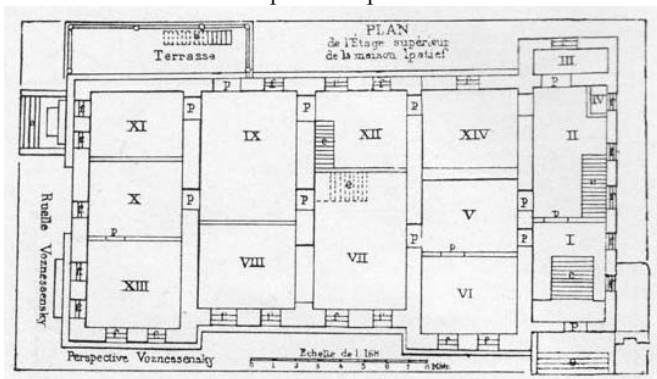
V Jekatěrinburgu dne 30. dubna 1918. – Potvrzení. – Nížepodepsaný předseda Uralské krajské rady dělnických, selských a vojenských zástupců Alexandr Georgijevič Běloborodov převzal od komisaře Všeruského Ústředního výkonného výboru Vasilije Vasiljeviče Jakovleva: 1. bývalého cara Nikolaje Alexandroviče Romanova, 2. bývalou carevnu Alexandru Fjodorovnu Romanovou a 3. bývalou velkokněžnu Marii Nikolajevnu Romanovou, jež jmenovaný přivezl z Tobolska do Jekatěrinburgu, kde budou střeženi strážemi. A. Běloborodov. – Člen Kraj. výk. výboru: Didkovskij.

Obr. 15

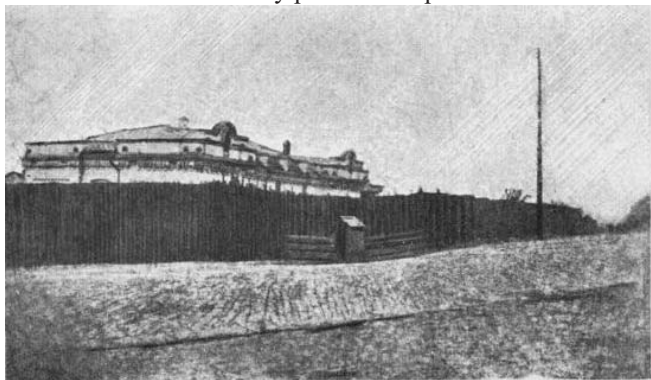
Obr. 16: Plán přízemí Ipatievova domu.

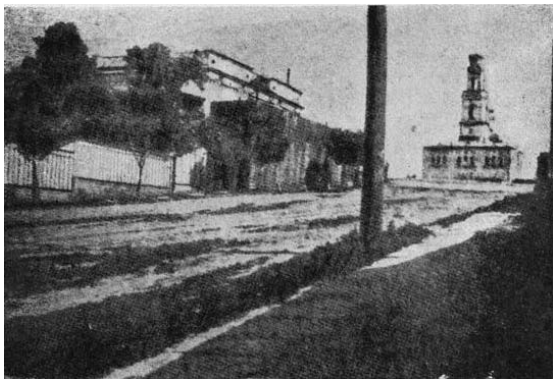
Obr. 17: Plán prvního poschodí Ipatievova domu.

Obr. 18: Vnitřní malý plot kolem Ipatievova domu.

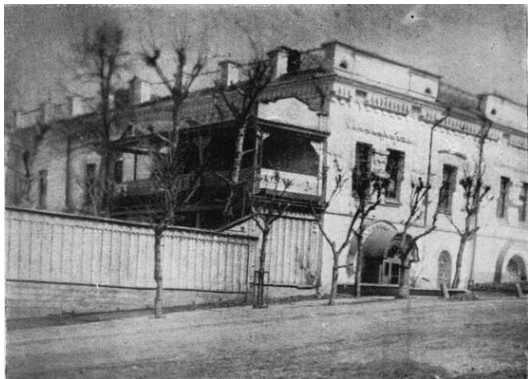
Obr. 19: Vnější (velký) plot, zakrývající Ipatievův dům z Vozněsenské třídy.

Obr. 20: Vnější plot z Vozněsenské uličky.

Obr. 21: Ipatievův dům v Jekatěrinburgu, kde byla zavražděna carská rodina (pohled z nároží Vozněsenské třídy a Vozněsenské uličky).

Obr. 22: Pohled na Ipatievův dům z Vozněsenské uličky.

§ 2

S carskou rodinou odjely do Tobolska tyto osoby:

1. generál-pobočník Ilja Leonidovič Tatiščev, 2. dvorní maršálek kníže Vasilij Alexandrovič Dolgorukov, 3. osobní lékař dr. Jevgenij Sergejevič Botkin, 4. následníkův vychovatel Petr Andrejevič Gilliard, 5. dvorní dáma hraběnka Anastasie Vasiljevna Gendriková, 6. dvorní předčítatelka Jekatěrina Adolfovna Schneiderová, 7. vychovatelka Gendrikové Viktorina Vladimirovna Nikolajevá, 8. chůva Alexandra Alexandrovna Teglevá, 9. její pomocnice Jelizaveta Nikolajevna Erbergová, 10. komorná Marie Gustavovna Tutelbergová, 11. carevnina pokojská Anna Stěpanovna Děmidová, 12. carův komorník Terentij Ivanovič Čemodurov, 13. jeho pomocník Stěpan Makarov, 14. carevnin komorník Alexej Andrejevič

Volkov, 15. následníkův lokaj Sergej Ivanovič Ivanov, 16. lokaj k obsluze dětí Ivan Dmitrijevič Sedněv, 17. následníkův pěstoun Klementij Grigorjevič Nagornyj, 18. lokaj Alexej Jegorovič Trupp, 19. lokaj Tjutin, 20. lokaj Kiselev, 21. lokaj Dormidontov, 22. lokaj Jermolaj Gusev, 23. sluha Franc Žuravskij, 24. kuchař Ivan Michajlovič Charitonov, 25. kuchař Kokičev, 26. kuchař Ivan Vereščagin, 27. kuchařský učedník Leonid Sedněv, 28. sluha Michael Karpov, 29. kuchařovi pomocníci: Sergej Michajlov, 30. Franc Pjurkovskij, 31. Terechov, 32. sluha Smirnov, 33. písař Alexandr Kirpičnikov, 34. holič Alexej Nikolajevič Dmitrijevič, 35. správce šatny Stupel, 36. správce dvorního sklepa Rožkov, 37. služka Gendrikové Paulina Mežancová, 38. a 39. služby Schneiderové Jekatěrina Živaja a Marie (jména neznám).

Později přijeli do Tobolska: 40. učitel angličtiny Sydney Ivanovič Gibbs, 41. Dr. Vladimír Nikolajevič Děrevenko, 42. dvorní dáma baronesa Sofie Karlovna Buxhevdenová, 43. komorná Magdalena Francevna Zantottiová, 44. pokojská Anna Jakovlevna Utkiná, 45. pokojská Anna Pavlovna Romanová, ale těmto třem posledním nebyl k rodině v Tobolsku dovolen přístup.

Tatiščev okamžitě odpověděl kladně, když se dověděl, že na něho padla volba carova. Později, když byl oddělen od rodiny a uvězněn ve věznici, narážející patrně na rozmyšlení Naryškinovo, říkal svému společníku ve vězeňské cele: „Při takové blahosklonnosti panovníkově jak jen si mohl někdo do-

voliti mu drze odepřítí v tak těžké chvíli? Bylo by nelidsky černým nevděkem za všechna dobrodiní ideálně dobrého cara dokonce jen přemýšletí nad takovým návrhem; nutno bylo pokládati jej za štěstí.“

Kerenskij vypovídal: „Caru jsme nečinili žádných obtíží ve volbě těch osob, které chtěl viděti kolem sebe v Tobolsku. Dobře se pamatuji, že první osoba, kterou si vybral, nechtěla s ním jet a odmítla jeho volbu. Rozhodně tak tvrdím. Zdá se mi, že tou osobou byl právě Naryškin. Car si tedy vybral Tatišče-va. Tatiščev souhlasil. Považuji za důležité, pane vyšetřující soudce, abyste zaznamenal toto: – Tatiš-čev choval se vůbec důstojně, jak se slušelo, což tenkrát v carově okolí bylo řídkým zjevem.“

14. srpna carská rodina odjela z Alexandrovského paláce na několika automobilech pod ochranou 3. pobaltského dragounského pluku.

Odjezd z nádraží byl stanoven na 6.10 hod. ráno.

Byly připraveny dva vlaky. Oba jely pod japon-ským praporem. V jednom byla carská rodina, prů-vod, část služebnictva a rota 1. tělesného střeleckého

pluku, v druhém – ostatní služebnictvo a roty 2. a 4. pluku.

Ve vagoně mezinárodní společnosti expr. vlaků byla vyhrazena carské rodině čtyři kupé. S ní v tom vagoně jela Děmidová, Teglevá, Ersbergová, Čemodurov a Volkov.

Vlaky zastavovaly na malých stanicích. Delší dobu stály jen v polích.

Cestování „dělnicko-selským“ Ruskem proběhlo bez nehod. Jen na stanici Zvanka železniční dělníci přáli si věděti, kdo jede ve zvláštním vlaku. Dověděvše se to, klidně odešli.

Ve stanici Tjumeň vstoupila rodina na parník „Rusj“ a přijela do Tobolska 19. srpna ve 4 hodiny odpoledne.

Při příjezdu nebyl dům ještě připraven k jejich pobytu. Rodina strávila několik dní na lodi a přestěhovala se do domu až 26. srpna. Carevna s následníkem jela kočárem, car s kněžnami šel pěšky.

HLAVA PÁTÁ¹⁹

Tobolský dům. – Život rodiny v Tobolsku. – Komisař Prozatímní vlády Pankratov a jeho pomocník Nikolskij. – Tobolský strážní oddíl. – Vojáci a důstojníci. – Plukovník Kobylinskij. – Peněžní otázka. – První projevy nepřízně bolševiků vůči rodině.

§ 1

Tobolský dům, v němž žila uvězněná carská rodina, byl v ulici, která po převratu byla pojmenována „Ulicí Svobody“. Dříve v něm bydlel gubernátor.

Jest to kamenný jednoposchodový dům s jednou velkou chodbou, jak v přízemí, tak v prvním poschodí.

První komnata v přízemí vpravo, jdeme-li chodbou z před síně, byla zabrána pro dozorčího důstojníka. V sousední kom-

19 Kromě již uvedených soudních důkazů používám pro souhrnné vyličení tobolského období výpovědi těchto svědků: učitelky K. M. Bitnerové, důstojníka strážního oddílu N. A. Mundela a poznámek v deníku hraběnky Gendrikové. Bitnerová a Mundel byli mnou vyslýcháni v Išimě: první 4. srpna a druhý 6. srpna 1919. Deník hraběnky Gendrikové byl nalezen v budově uralského krajského sovětu 4. září 1918 náměstkem prokurátora N. I. Ostroumovem.

natě bydlela pokojská Děmidová. Vedle jejího pokoje byl pokoj Gilliardův a pak byla jídelna.

Proti komnatě dozorčího důstojníka byla komnata komorníka Čemodurova. S ní sousedila spíž a vedle ní byly dvě komnaty, v nichž bydlely komorná Tutelbergová a chůva Teglevá se svou pomocnicí Ersbergovou.

Nad komnatou Čemodurovovou bylo schodiště do prvního poschodí. Z něho šlo se do rohového pokoje: carova kabinetu. Vedle kabinetu byl přijímací pokoj. Jedny dveře z něho vedly do chodby, která též rozdělovala poschodí na dvě části. První komnata napravo, ve směru přijímacího pokoje, sloužila za salon. Vedle něho byla ložnice carova a carevnina, a dále komnata kněžen.

Na levé straně chodby, blíže k předsíni, byla šatna. Vedle ní byla ložnice následníkova, a dále záchod a koupelna.

Dům byl teplý a světlý.

§ 2

První čas, asi tak 1 ½ měsíce, byl snad pro carskou rodinu z celé doby věznění nejpríjemnější.

Moc měl v rukou plukovník Kobylinskij. Místním úřadům nepodléhal. Zástupců vládních z ústředí žádných nebylo.

Život rázem vstoupil v tiché, klidné řečiště.

V 8.45 hod. ráno podával se ranní čaj. Car pil jej ve svém kabinetě vždy s Olgou Nikolajevnou; ostatní děti – v jídelně.

Po čaji do 11 hodin car četl nebo psal svoje deníky ve svém pokoji. Potom chodíval ven a pracoval tělesně. Obyčejně řezal dříví.

Děti, kromě Olgy Nikolajevny, až do snídaně, s hodinovou přestávkou, se učily.

V jednu hodinu byla snídaně.

Potom car a kněžny šli ven. K nim se přidával později i následník, který obyčejně po snídani ležel, jak mu byl lékař nařídil.

Všichni obyčejně řezali dříví. Společně postavili dřevěné schodiště a upravili náměstíčko nad skleníky. Zde, na náměstíčku, obrácenému ke slunci, velice rádi sedávali a odpočívali.

Od 4 hodin do 5 car vyučoval následníka dějepisu.

V 5 hodin podával se čaj.

Po čaji trávil car čas obyčejně ve svém kabinetě. Děti se do 8 hodin učily.

V 8 hodin podával se oběd.

Po obědě zůstávala celá rodina pohromadě. Při-

cházeli i dr. Botkin, Tatiščev, Dolgorukov a jiní. Vyprávělo se a hrálo. Někdy car hlasitě předčítal.

V 11 hodin podával se čaj. Potom se všichni rozecházeli. Následník chodil spát již záhy po obědě.

Carevna obyčejně zůstávala ve svém pokoji až do snídaně. V té době buď vyučovala některým předmětům děti, nebo četla, malovala a vyšívala. Velmi často také ve svém pokoji s následníkem Alexejem Nikolajevičem obědvávala: neustále si naříkala na srdce a nerada chodila do jídelny do přízemí. Někdy, když zůstala sama v domě, hrála na pianino a zpívala.

Společně s rodinou obědvali: dr. Botkin, Gendriková, Schneiderová, Tatiščev, Dolgorukov, Gilliard a Gibbs. O svátcích byl zván dr. Děrevenko a jeho syn gymnazista Kolja.

Obědy připravoval starý carský kuchař Charitonov. Jídlo bylo uspokojujivé. K snídani bývaly polévky, maso, ryba, moučníky, káva. Oběd sestával z těchže jídel a z ovoce, které bylo možno koupiti v Tobolsku.

Srovnáváme-li život v Carském Sele a v Tobolsku, můžeme tvrditi, že život v Tobolsku měl jednu

velikou výhodu: carská rodina zde směla choditi do kostela. Večerní služby Boží konaly se i v Tobolsku v domě. Ranní mše byly slouženy v kostele Zvěstování Panny Marie.

Obyvatelstvo cítilo s uvězněnými. Když šli lidé kolem domu a uviděli náhodou někoho v okně, snímali čapky. Mnozí žehnali vězňům.

Různí dárcové posílali jim potraviny. Obzvláště pamatoval na rodinu Ivanovský ženský klášter.

V Tobolsku bylo klidněji a tišeji než v Carském Sele. Ale to bylo – sibiřské ticho. Všechno zde bylo jednotvárné. Rodina žila v úzkém světě jedněch a těchže událostí, jedněch a těchže zájmů. Byla zde nuda. Dům, ohrazený dvůr a neveliká zahrada – to byla veškerá část světa přístupná rodině. Kolem byli stále jedni a titíž lidé. Ba ani v kostele nemohli se vězňové s nikým stýkati, ježto lid nesměl dovnitř, když se tam rodina modlila.

Tělesná práce, houpáčka a umělá sněhová skluzavka – to byly všechny zábavy, jimiž se mohla carská rodina rozptýliti.

Aby si zpestřily život, začaly se děti usilovně učit. Vyučovali je: sám car – Alexeje Nikolajeviče dě-

jepisu, carevna přednášela všem dětem náboženství a Tat'janu Nikolajevnu učila němčině. Matematice a ruštině vyučovala Bitnerová. Gendriková přednášela Tat'janě Nikolajevně dějepis. Gilliard a Gibbs dávali hodiny francouzštiny a angličtiny.

Někdy se hrály francouzské a anglické divadelní kusy. Hrály je děti.

Bylo teskno dětem, když za soumraku ve volných chvílích sedávaly u okna a na „Ulici Svobody“ viděly svobodné lidi.

Stesk zní i v některých dopisech carevniných Gendrikové, když sama sebe nazývá „vězněm“.

Následník poznamenává ve svém deníku 22. října 1917: „Celý den uplynul tak jako včera a bylo mi právě tak nudno a teskno.“

Mezi dokumenty carské rodiny jest zachován list psaný rukou Schneiderové.²⁰ Jsou tam zaznamenány úryvkovitě myšlenky: „...státní majetek se krade a vládnou cizinci... Násilné uzavření – těžká smrt... a

20 Tento list, vztahující se k tobolskému období, byl objeven mezi jinými dokumenty N. I. Ostroumovem, náměstkem prokurátora, 4. září 1918 v budově uralského krajského sovětu v Jekatěrinburgu.

na oknech nevidíš ledových květů, nýbrž celé ledové kry.“

Kde čerpala Schneiderová ty smutné myšlenky?

§ 3

V září přijel do Tobolska komisař Pankratov a jeho pomocník Nikolskij. Byli to zástupci vlády z ústředí.

Plukovník Kobylinskij vypovídal: „Pankratov přivezl listinu, podepsanou Kerenským, v níž stálo, že jsem zcela podřízen Pankratovu a že jsem povinen všechny jeho rozkazy přesně plnit.“

Kerenskij vypovídal: „Hlavní osobou, jež reprezentovala v Tobolsku Prozatímní vládu, byl mnou jmenovaný Pankratov, a na jeho přímluvu ustanovili za jeho pomocníka Nikolského, jehož jsem já sám osobně neznal.“

Vasilij Semjonovič Pankratov měl hodně krušný život a citlivé srdce, aby se mohl vmyslit do tíhy života carské rodiny. Plukovník Kobylinskij vypověděl: „Tento Pankratov, jak sám vypravoval, když mu bylo 18 let, ujal se při jakési příležitosti nějaké ženy a zabil při tom policistu; byl za to pohnán před

soud a uvězněn ve schlüsselburské pevnosti, kde v samovazbě strávil 15 let, potom byl vypovězen do Jakutského kraje, kde žil 27 let.“

Jeho pomocník Alexandr Vladimirovič Nikolskij byl též v Jakutském kraji ve vyhnanství, a to proto, že byl členem sociálně-revolucionářské strany; tam se seznámil s Pankratovem.

Svědkové charakterisují tyto lidi a jejich chování k carské rodině takto:

Kobylinskij: „Pankratov byl člověk rozumný, inteligentní, neobyčejně citlivý. Nikolskij, bývalý seminarista, byl hrubec, nevzdělaný, tvrdošíjný jako býk: ukážeš mu jednu cestu, půjde po ní, i kdyby si hlavu srazil.“

Teglevá: „O Pankratovovi mohu říci s čistým svědomím, že to byl člověk z duše dobrý. Byl socialistou a kdesi v Sibiři žil ve vyhnanství. Byl hodný a upřímný. K rodině, hlavně ke kněžnám, a to zejména k Marii Nikolajevně, choval se dvorně. Marii Nikolajevnu měl nejraději. Car často s ním besedoval. Za to však Nikolskij byl hrubý a nepořádný. Byl pravým opakem Pankratova. Pankratov pečoval o rodi-

nu, jak jen mohl. Nikolskij choval se zcela jinak a nebýt u nás Kobylinského, využívaje slabé vůle Pankratovovy, způsobil by nám mnoho zla.“

Ersbergová: „Pankratov byl dobrý, čestný a hodný člověk. I v nitru se k nim choval pěkně, a jak bylo znát, litoval jich. Obzvláště měl rád Marii Nikolajevnu. Jednou upadla a udeřila se do oka. Když o tom uslyšel, hned přiběhl a zřejmě byl proto znepokojen. S toužou účastí zachoval se k Alexeji Nikolajeviči za jeho nemoci. Dokonce i k carovi choval se pozorně. Někdy k nám přicházel a rád vypravoval kněžnám a Alexeji Nikolajeviči, jak žil ve vyhnanství. Všichni jsme rádi poslouchali. Nikolskij byl úžasně hrubý a omezený. Choval se špatně nejenom k nim, nýbrž i k nám.“

Pro stejnost dalších výpovědí jiných svědků neuvádím.

Avšak nešlo tu jen o osobní vlastnosti Pankratovovy a Nikolského. Oni přece byli představiteli vlády! Čím byli v tom ohledu rodině?

Svědkové vypovídají:

Gilliard: „Oni (Pankratov a Nikolskij) měli úplně v rukou naše životy; jim byl podřízen i plukovník

Kobylynskij... Uškodili nám nevědomky, a to tím, že svým jednáním uvolnili kázeň střelců.“

Kobylynskij: „Pankratov sám osobně nebyl schopen někomu z carské rodiny vědomě uškoditi, ale přes to se stalo, že ti lidé jí ublížili. Bylo to tím, že byli členy politické strany. Poněvadž neznali života, chtěli jakožto praví eserové, aby všichni se stali esery, a začali obracet na svou víru vojáky. Zařídili školu, kde učili vojáky číst a psát, ba i jiným předmětům, ale po každém vyučování vysvětlovali vojákům různé politické otázky. Bylo to kázání o programu eserů. Vojáci poslouchali a stravovali látku každý podle svého způsobu. Tato kázání o eserském programu dělala z vojáků, dík jejich temnotě, bolševiky.“

Totéž vypravují všichni ostatní svědkové.

Cara nejvíce bolelo, když viděl, co nová vláda začala dělat s vojáky. Zde spočíval pramen té ironie, se kterou se car choval k Pankratovovi, nazýváje ho „malinkým človíčkem“ – Pankratov byl totiž malé postavy.

Kromě propagandy byly ještě jiné příčiny, které vnášely rozvrat mezi vojáky. Když odcházel oddíl z

Carského Sela do Tobolska, Kerenskij sliboval vojákům všelijaké výhody: lepší ošacení podle petrohradské sazby, cestovní příplatky. Sliby ty se neplnily, cestovní příplatek se jim vůbec nevyplácel. To silně popouzelo vojáky a napomáhalo k tomu, že se mezi nimi tím spíše ujímaly bolševické ideje.

Pankratov i Nikolskij pobýli si v Tobolsku dosti dlouho; oni přežili Prozatímní vládu a zůstali na svých místech i po bolševickém převratu. Vojáci, hromadně zbolševizovaní, je potom na konec sami vyhnali. Stalo se to 9. února 1918.

§ 4

Komisař Makarov, který doprovázel carskou rodinu do Tobolska, poslal jí z Carského Sela víno „Saint-Raphael“. Šetřili si je a pili je jen jako lék.

Když Nikolskij bedny s vínem uviděl, vlastnoručně je otevřel a sekyrou roztloukl všechny láhve. Ersbergová vypovídala: „Sami vojáci mu za to vynadali idiotů.“

Dětem byla v domě dlouhá chvíle. Chtělo se jim ven. Nebylo jim veselo ani na dvoře, který byl ohrazen vysokým plotem. Táhlo je to podívat se na ulici,

na svobodné lidi. Nikolskij si toho povšiml a rozhodl se učiniti konec takovému porušení pravidel. Teglevá o něm vypovídá: „Nikolskij, ač dospělý, přece byl ještě tak hloupý, že trpělivě pozoroval z okna svého pokoje Alexeje Nikolajeviče, až vyhlédne přes plot, a když ho jednou spatřil, udělal z toho celý román.“ „On,“ vypovídá Kobylinskij, „přiběhl, vynadal vojákově a ostře domlouval Alexeji Nikolajeviči. Hoch se proto urazil a stěžoval si mně, že „Nikolskij na něho křičel“. Já jsem sám tenkrát přímo žádal Pankratova, aby trochu krotil nerozumnou horlivost Nikolského... Když oni (Pankratov a Nikolskij) tehdy přijeli a obeznámili se s naším domácím řádem, Nikolskij ke mně hned prohlásil: „Jak to, že si sem může přijít a odejít každý jak chce? Tomu tak nemůže být! Může se stát, že sem vleze i cizí člověk. Budou se muset dát všichni vyfotografovat.“ Začal jsem ho z toho zrazovat, řka, že strážní i bez toho velice dobře všechny znají. Nikolskij mně odsekl: „A nás za starých časů mohli fotografovat ze všech stran! Tak to uděláme i s nimi (se služebnictvem a průvodem).“

Nikolskij si počínal ne jako přísný zástupce vlády, nýbrž jako mstivec plný slepé zloby. Chtěl se mstít a neuvažoval ve své zlobě, že se nemstí ani tolik carovi, jako jeho průvodu a služebnictvu.

Příklad Nikolského táhl: vojáci se též mstili.

První, k čemu obrátili svoji pozornost, byla houpačka pro děti. Začali na ni cynicky psát sprosté nápisy.

Jako v Carském Sele vlivem Domodzjance, tak i zde vlivem Nikolského přestali vojáci odpovídat na carovy pozdravy. Jednou se zdravil car s vojákem obvyklým: „Zdar, střelče,“ a dostal v odpověď: „Já nejsem žádný střelec, jsem soudruh.“

Kobylynskij vypovídá: „Car si oblékl čerkeský kroj a po boku připjal si kinžál. Uviděli to vojáci a udělali z toho celý román: „Mají zbraně, musíme je prohledat.“ Jakžtakž podařilo se mi přemluvit toto již zcela bezohledné stádo, že není třeba prohlídky. Šel jsem sám poprosit cara, aby mně odevzdal kinžál, a vysvětlil jsem mu proč. Car mně kinžál odevzdal.“

Když odjížděli starší vojáci, kteří projevovali svoji oddanost rodině, car a carevna chtěli se s nimi as-

poň pokynem ruky rozloučiti. Vystoupili proto na vršek umělé ledové skluzavky a dívali se přes plot, jak odjíždějí. Vojáci, kteří zůstali, rozkopali v noci ten kopeček.

Když byla mše prvního vánočního dne, jáhen Jevdokimov, podle pokynu kněze Vasiljeva, pronesl při modlitbě přání blaha a dlouhého života carovi podle starého způsobu. To vyvolalo bouři mezi vojáky. Vojáci usnesli se na rezoluci zabít toho kněze, a biskup Germogen byl nucen odeslati ho na čas do kláštera. Na konec zloba jejich vylila se na rodině. Usnesli se, že od té doby nesmí carská rodina navštěvovati kostel: ať se modlí doma v přítomnosti a za dozoru vojáků. S námahou podařilo se Kobylinskému prosaditi rozhodnutí, aby rodina mohla choditi do kostela aspoň o každém z dvanácti hlavních svátků.

V deníku hraběnky Gendrikové je zapsáno: „27. ledna. Dnes jsme nebyli v kostele. Vojáci se usnesli pouštěti nás do kostela jen o hlavních svátcích. – 15. února. Vojenský komitét nedovolil jim ani dnes jíti do kostela. – 17. února. Včera a dnes byly služby Boží doma.“

Domácím službám Božím byl přítomen jako dozorce voják Dorofejev. Kněz vzpomněl při modlitbě svaté carevny Alexandry. Nevzdělaný Dorofejev správně nepochopil smyslu modlitby a způsobil velký skandál. Stěží ho plukovník Kobylinskij usmířil.

Průvod a služebnictvo, které bydlelo ve zvláštním domě kupce Kornilova, vojáci bez jakékoliv příčiny přestěhovali do gubernátorského domu a tím stísnilí pohodlí carské rodiny.

Dlouho projednávali otázku, mají-li důstojníci odstraniti nárameníky. Na konec se na tom usnesli a žádali prostřednictvím Kobylinského, aby nárameníky sňal i car. Kobylinskij, chápaje, jak ponižující bude pro cara tento požadavek, dlouho vyjednával s vojáky, vyhrožuje jim jak anglickým králem, tak i německým císařem. Vojáci trvali na svém a hrozili carovi posléze i násilím. Kobylinskij byl nucen obrátiti se k němu prostřednictvím Tatiščeva. Car se i tomu podrobil a nárameníky odstranil.

Vedle těchto smutných fakt vyšetřováním se zjistila však i jiná fakta.

V Carském Sele nepozorovali jsme žádného téměř rozdílu mezi chováním důstojníků a vojáků vůči

carovi a jeho rodině. V Tobolsku rozdíl ten velmi ostře vynikl.

Nemohu jmenovat ani jediného důstojníka, s nímž by bylo spojeno něco špatného pro rodinu.

Vedle vojáků, kteří jim otravovali život v Tobolsku, byli též vojáci, kteří se chovali úplně jinak k carovi a jeho rodině.

Svědkové vypovídají:

Teglevá: „Oni všichni (vojáci) se dělili na dvě skupiny. Jedna skupina chovala se k rodině pěkně, druhá špatně. S těmito měl Kobylinskij tuhou práci. Když měli službu hodní vojáci, car chodil k nim na strážnici, kde byli ubytováni, rozmlouval s nimi a hrál v šachy. Chodíval tam k nim i Alexej Nikolajevič, ba i kněžny tam s carem chodívaly.“

Ersbergová: „Mnozí vojáci z našeho strážního oddílu chovali se k nim pěkně. Takoví litovali rodinu i slovy i skutky. Pamatuji se, obzvláště pěkně choval se k nim voják 1. pluku, střelec N... Staral se velice, opravdově se staral, když jsme dávali dům do pořádku, aby pro ně bylo vše co nejlépe zařízeno...“

Tento střelec, když odbyl si vojenskou službu, nechtěl odejít od rodiny. Chtěl i nadále zůstat ve

strážním oddíle, považuje za „svoji povinnost“ zůstat ve službě u cara. Ostatní vojáci mu toho však nedovolili.

Někteří vojáci, tajíce svou oddanost k carovi, tajně docházeli k carovi do jeho kabinetu a tam nepokrytě dávali najevo svoje city. Kobylinskij vypovídá: „Když vojáci, praví, hodní vojáci odcházeli z Tobolska, chodili se tajně k němu (carovi) nahoru (do jeho kabinetu) loučiti a líbali se tam s ním.“

Mnoho nepěkného jsem musil vyslechnouti o plukovníku Kobylinském: „proteční úředník Kerenského, žalárník, zhubivší carskou rodinu atd.“ Povím o něm, jak objasnilo vyšetřování jeho roli.

Jevgenij Stěpanovič Kobylinskij byl důstojníkem tělesného Petrohradského pluku. Zúčastnil se evropské války a byl raněn v bojích u Lodže. Vrátil se na frontu a v bojích pod Starou Gutou utrpěl těžký úraz. Znovu se vrátil do boje, ale následkem úrazu vyvinul se u něho akutní zánět ledvin, a on byl od té doby neschopen řadové služby.

Ve svém obzvláště těžkém postavení projevoval až do konce výjimečnou oddanost k carovi.

Svědkové vypovídají:

Teglevá: „Kobylynskij měl skutečně těžkou práci. Jednou už pozbyl vši naděje ovládnouti je (vojáky) a oznámil to carovi. Car ho prosil, aby zůstal, a on vyhověl. Musím říci o něm, že byl zřejmě na straně Nejjasnější Rodiny, dělal pro ni vše nejlepší, co mohl a každým způsobem bojoval proti ničemným projevům vojáků.“

Ersbergová: „Kobylynskij choval se k nim nejvýš pěkně, upřímně. Měl je rád a i oni všichni se k němu pěkně chovali. Byl k nim velmi pozorný a staral se o ně. Ale velmi těžko se přizpůsoboval nedisciplinovaným vojákům a musil býti velmi obezřelý. Projevoval však mnoho taktu a dvornosti. Nebýt Kobylynského, mnoho zlého by byli pravděpodobně prožili.“

§ 5

V tragickém osudu carské rodiny měla velký význam peněžní otázka.

Kníže Lvov vypovídal: „Byla též projednávána (vládou) otázka jmění carské rodiny. Rodina musila ovšem žít ze svých vlastních prostředků. Vláda mu-

síla hraditi pouze ty výlohy, jež byly spojeny s opatřeními proti carské rodině.“

Logický rozpor tohoto výkladu je zřejmý.

Car musel žít tak, jak se slušelo na bývalého ruského panovníka. Vytvořit a zachovávat způsob tohoto života bylo povinností Prozatímní vlády, ježto odňala carovi svobodu.

Nařízení opustit carskou rodinu uvedlo do těžkého postavení všechny ty, kdož skutečně jim byli oddáni a kdož ve svém svědomí považovali za ponižující opustit carskou rodinu v tak těžkých chvílích.

Mohl car vydržovat všechny ty osoby?

Kníže Lvov vypovídal: „Jejich vlastní jmění bylo přesně zjištěno. Ukázalo se, že není veliké. V jedné cizí bance bylo uloženo 14 milionů rublů, počítaje v to i jmění celé rodiny. Jiného jmění neměli.“

Kerenskij vypovídal: „Bylo zjištěno, že jejich jmění ve srovnání s tím, co se povídalo, není veliké. V Anglii a v Německu měli celkem asi 14 milionů rublů.“

Fakticky však i tyto peníze byly carské rodině nedostupné. Žila tedy na útraty vlády.

V Carském Sele nedostatku v penězích nebylo. V Tobolsku se to zhoršilo: Prozatímní vláda jako by na rodinu zapomněla a neposílala pravidelných obnosů na vydržování carské rodiny, ani na vydržování strážního oddílu. Kobylinskij vypovídá: „Peníze se rozházely, dalších jsme nedostávali. Musili jsme žít na úvěr. Psal jsem v té věci generálporučíku Aničkovu, přednostovi dvorního hospodářsko-správního oddělení, ale bez výsledku. Nakonec kuchař Charitonov mně řekl, že jim už „nevěří“, že snad mu už brzy nebudou dávat ani na úvěr.“

Nakonec Kobylinskij byl nucen chodit po známých a prosit o peníze na vydržování cara a jeho rodiny. Dostal je na směnku, vydanou na své vlastní jméno a podepsanou Tatiščevem a Dolgorukovem. „Prosil jsem,“ vypovídá Kobylinskij, „Tatiščeva a Dolgorukova, aby o tom neříkali ani carovi, ani nikomu z jeho rodiny.“

Kerenskij, když odesílal rodinu do Tobolska, pravil Kobylinskému: „Nezapomínejte, že je to bývalý ruský car. Jeho rodina nesmí v ničem trpět nouzi.“

Proč se slovo nestalo skutkem?

Kerenskij vypovídal u výslechu: „Ovšem že Prozatímní vláda vzala si na starost vydržování celé carské rodiny a všech, kdo byl s nimi uvězněn. Toho, že trpěli v Tobolsku nouzi o peníze, nikdo mi nehlásil.“

Kobylinkskij vypovídá: „...Celá ta historie byla pro mne těžká. To nebylo podobno životu, ale peklu. Nervy jsem měl napjaty až do krajnosti. Byloť tak těžko hledat a prosit peníze na vydržování carské rodiny. Potom, když vojáci se usnesli, že my, důstojníci, musíme odstraniti nárameníky, už jsem to nemohl déle snést. Pochopil jsem, že nemám již žádné moci, a cítil jsem úplnou bezradnost. Šel jsem do gubernátorského domu a poprosil jsem Teglevou, aby ohlásila carovi, že s ním musím nutně mluvit. Car mne přijal v jejím pokoji. Řekl jsem mu: „Vaše Veličenstvo, pozbývám úplně moci. Odňali nám nárameníky. Nemohu vám prospívati. Dovolíte-li mi, odejdu. Moje nervy jsou úplně zničeny. Již dále nemohu.“ Car mne objal jednou rukou. V očích zaleskly se mu slzy. Řekl mi: „Jevgeniji Stěpanoviči, za sebe, za ženu a děti prosím vás, abyste zůstal s námi. Vidíte, že my všichni trpíme. Musíte i vy trochu

trpět.“ Potom mne objal, a políbili jsme se. Zůstal jsem a pevně jsem se rozhodl, že budu trpět.“

§ 6

Bolševici způsobili ještě větší nesnáze v peněžním ohledu. To byl první jejich projev.

23. února 1918 plukovník Kobylinskij obdržel od komisaře z Ministerstva Dvora Karelina telegram. Telegrafoval, že „lid nemá prostředků vydržovat carskou rodinu. Musí žít ze svých prostředků. Sovětská vláda poskytuje jí byt, otop, světlo a vojenskou stravu.“

Současně bylo zakázáno utratiti z vlastních prostředků více než 600 rublů měsíčně na jednotlivce.

To všechno zhoršovalo živobytí. Ze stolu zmizela káva, smetana, máslo. Jídelní lístek byl nyní vůbec prostší a horší. Začali míti nouzi o cukr. Museli propustiti 10 sluhů.

12. dubna přišlo od ciku²¹ písemné nařízení, aby byli zatčeni: Tatiščev, Dolgorukov, Gendriková a Schneiderová.

21 Centralnyj Ispolnitelnyj Komitet = Ústřední výkonný výbor Sovětů. – Pozn. překl.

Ale vojáci šli ještě dále: sami uvěznilí všechny další osoby, které žily s rodinou, nevyjímajíce ani služebnictva. Zároveň je ubytovali všechny v gubernátorském domě. Jedině Angličan Gibbs houževnatě bránil svoji svobodu a udržel si ji.

HLAVA ŠESTÁ

Poslední carovy dny v Tobolsku před odjezdem. – Komisař Jakovlev. – Události ve dnech 22., 23., 24., 25. a 26. dubna. – Odjezd cara, carevny a velkokněžny Marie Nikolajevny z Tobolska. – Pokus Jakovlevův proklouznout s nimi do Evropského Ruska. – Osobnost komisaře Jakovleva.

§ 1

Toto období se skončilo 26. dubna 1918.

Rodina ocitla se v Jekatěrinburgu, kde našla věčný pokoj a mír.

Co znamenalo její odvezení z Tobolska?

Fakta, osvětlující tuto otázku, pokládám za nejdůležitější v celém průběhu vyšetřování. Dodávají také zločinu, spáchanému na carovi a jeho rodině, zvláštního charakteru a k tomu ještě mají pro nás, Rusy, dalekosáhlý národní význam.

Budu je vykládat poněkud podrobněji, protože jsem si uvědomil jejich ohromnou cenu.

Připomenu jen trochu nedávnou minulost.

V prvním čase byla carská rodina v Tobolsku podřízena jen plukovníku Kobylinskému. Potom přijel